

LAVDI LEKA

MOS
E
KENDO
ATE
KENGE

LAYDI LEKA

MOS E KËNDO ATE KËNGË

MOS E KËNDO ATE KËNGË

- *Ëregime* -

BIBLIOTEKA E SHITËT
GJERKASIT
3-6081

1874

SHITËPIA BOTONJËSE «NAIM FRASHËRI»

MOS E KËNDO ATË KËNGE

Smbeti njeri pa u habitur, kur u hap lajmi se Nikua do të martohej.

— Do të jetë ndonjë shaka, — thosh dikush.

Po ai që e kishte lexuar vetë ftesën e damës përsëriste pareshtur se ishte e vërtetë. Ai do të martohej të nesërmen ditën e djelë. Dhe fjalët, dyshimet, thash'ethemet s'kishin më kuptim.

— Mor, po unë prisja të fejohej me Elin. Të gjithë flisnin për këtë, — e zgjaste muhabetin ndonjë me nge. — Kurse ai! E pabesueshme...

Ata që e dëgjonin tundnin kokën, buzëqeshnin plot kuptim dhe s'ishin në gjendje të jepnin asnjë shpjegim. Se, vërtetë, para disa muajve, për Nikon tregohej një histori tjetër. Thuhej se ai do të fejohej me të bijën e doktorit, me Elin, që ishte studente. Dhe ja, papritur e pakujtuar, ai i mahniti të gjithë: dërgoi ftesat e martesës, ku si bashkëshorte shënohej Diana Belli, soliste e estradës së qytetit.

U habitën njerëzit, jo se Nikua s'ishte për Dianën (për këtë as që bëhej fjalë), po si ndodhi kështu, fare papritur, kjo martesë për të cilën nuk ishte dhënë asnjë shenjë më parë. Se nuk kish gjë që të mos vihej re në qytetin N. Njerëzit atje ishin në dijeni të të gjitha çështjeve, të të gjitha dashurisë dhe zënkeve të vogla, që ndodhnin. Ata dinin, se me kë kish folur në mëngjes apo në mbrëmje akcili apo

akcila dhe jo të mos merrnin vesh se do mar-
tohej avokati me këngëtares më të mirë. Do
kish ndonjë kleçkë në këtë mes. Ose qenë fjalë
të kota, ose kushedi... Kushedi si ishin rrokulli-
sur punët.

Nikua, që e shihte habinë e të tjerëve, qe-
shej i tëri dhe krekohet me të madhe atë mën-
gjes, ndërsa ndante ftesat. Pse, gjë e vogël ish-
te? Ai do të martohej me Dianën dhe, veç kë-
saj, u kish bërë njerëzve një surprizë aq të pa-
pritur, sa që i kish lënë me gojë hapur.

— Si kështu, mor Niko?

Ai buzëqeshte e tundte dorën.

— Me krushqi e bërë, apo...? — e pyeti një
avokat i thyer në moshë.

— Edhe ashtu dhe ashtu — iu përgjegj ai.
Një tjetri i tha se e kish marrë me dashuri dhe
vetëm disa shokëve të tij ua kish treguar të
vërtetën.

I

Diana Belli ishte një vajzë e qeshur, e shka-
thët e mjaft e hieshme. Disa këtë hieshi të saj e
ngatërronin me fjalën elegancë. Por ky ishte
një gabim, një gabim i vogël. Kjo hieshi nuk
buronte as nga këpucët e larta me taka të
holla, as nga fustanet e prera pas modës; kjo
hieshi vihej re në çdo gjest e në çdo fjalë të
saj, në mënyrën si ecte, si e dëgjonte tjetrin, si
i përgjigjej, apo si buzëqeshte. Në të gjitha
këto kish diçka tërheqëse, diçka të bukur që
ngjallte admirim.

Flokët i kish të zes, kurse sytë të kaltërt.
Ndoshta për këtë shkak asaj i shkante çfarëdo

ngjyrë, i shkonte çfarëdo rrobe që vishte e pa e priste thjeshtë, por me shijë.

Një mbrëmje, ndërsa ajo po kthehej nga estrada e po bëhej gati të hapte portën e madhe të shtëpisë, dikush e thirri në emër.

Ktheu kokën dhe u ndesh me vështrimin e një të panjohuri. Kështu iu duk në fillim. Por kur iu afrua ai dhe i zgjati dorën, ajo mendoi se ky duhej të ish avokat Nikua. Me të sikur shëmbëllente. Ndoshta dhe gabohej, nuk e njohte nga afër; e kish parë shpesh herë trotuareve të bulevardit; i kish bërë përshtypje figura e tij tërheqëse. Dhe vetëm kaq. Më tepër s'ish interesuar për të. Po tashti? Tashti ai qëndronte para saj dhe desh ta pyesë për diçka. Ai, e thirri në emër, i zgjati dorën. Ajo u ndodh para një të papriture. S'dinte si të vepronte. Duhej të tregojë e sjellshme dhe të priste bisedën e tij, apo të largojë pa ja varur fare?

— Çfarë doni? — i tha pa bërë as më të voglën lëvizje.

Ai e tërhoqi me shpejtësi dorën e mbetur pezull, e vështroi vajzën drejt në sy, pastaj hodhi sytë mbi një gur te këmbët e saj e i tha ngadalë:

— Erdha t'ju them se ju dashuroj... Jam gati të martohem me ju. Jam avokat Niko...

Dhe heshti.

Ajo buzëqeshi. U bë gati të ikte, pa iu përgjigjur, por fytyra e hieshme që kishte përpara, sytë plot melankoli e shpresë e ndruan atë vendim.

— Qënkeni shumë i guximshëm... — tha plot naze. — Mu te dera e shtëpisë? Kjo më pëlqen...

— Mund të shkojmë dhe brenda. Unë jam gati t'i them edhe nënës suaj.

— Natën e mirë, avokat Niko! Do të shihemi prapë. — Ajo i zgjati dorën. — Është vonë.

Hapi dorën e rëndë dhe e mbylli me ngadalë. Nuk desh të shkaktonte zhurmë; kish frikë mos zhurma prishte hutimin, melankolinë dhe shpresën që lexoi në sytë e avokatit. Se i pëlqeu ai hutim, i dha gëzim ajo melankoli, ajo shpresë që ndodhej në duart e saj. Që nga pas perdes prej tyli të dhomës së pritjes, ku mbretëronte errësira, ajo e pa atë tek largohej kokëulur, fare ngadalë e pak si i kërrusur. Edhe kjo i pëlqeu pa masë. Ndjeu në vetvete diçka të pakuptueshme.

— Mos vallë trokiti dashuria në portën time të rëndë?

Qëndroi për një kohë te dritarja dhe u mundua të kujtojë se çfarë i kishte rënë në vesh për avokatin.

«Është djalë i pashëm...» Po këtë e dinte edhe vetë. «Është i zgjuar». Ndoshta! Po tjetër çfarë? Çfarë dinte ajo? Vetëm kaq? Jo. U mundua të kujtonte diçka. I dukej sikur dikush i kish folur për të. Por çfarë i kish thënë? Ish e pamundur ta kujtonte, ndaj u largua nga dritarja e vrapoi te nëna që qepte një përparëse të mbesës. E pyeti atë se ç'kish dëgjuar kohët e fundit për avokat Nikon.

— Ai që ka ardhur dy vjet më parë dhe do të fejohet me vajzën e doktorit?

Diana s'e dëgjoi më t'ëmën.

Po pikërisht për këtë i kishin folur edhe asaj ca muaj më parë; i kishin thënë se ai i kish vënë syrin bijës së mjekut dhe priste të

mbaronte studimet... Atëhere si ishte e mundur që ai?..

Ndjeu se zbulimi që bëri s'i erdhi për mirë. Se, fundja, ai dukej djalë që s'kish të sharrë dhe nuk ishte keq... «Sidoqoftë, si do që të jetë, unë as humba, as fitova», u mundua të ngushëllojë veten Diana. Koha do ta tregojë.

Ajo as që e dinte se Nikua kish dy javë të tëra që mendonte vetëm për të e që interesohej për jetën e saj; ajo as që e dinte se ky interes i tij filloi në një mbrëmje, ndërsa ajo këndonte në skenën e estradës, e, pikërisht, kur këndonte këngën «**Mos më kujto, kitarë**». Dhe pastaj kur u mbyll skena e ai doli në rrugë, melodia e kësaj kënge e ndoqi kudo. Ditë me radhë s'mund ta harronte këtë melodi dhe bashkë me të edhe sytë e bukur të Dianës, sy që dukeshin sikur qanin e qeshnin njëherësh, sy gazmorë, të shndritshëm e njëkohësisht të mbuluar nga një mjergull e lehtë loti. Diana që buzëqeshte dhe përshëndeste popullin, që thërriste «bis» i qe dukur si diçka e paarritëshme.

Diana nuk i dinte këto hollësi, ndaj pshe-
rëtiu lehtë, kur iu kujtua përsëri bija e doktorit, Eli. Po...

— Punë e madhe, — tha dhe u shtri në krevatin pranë dritares; mbylli sytë; desh të flinte, të harronte gjithçka.

Të nesërmen e kërkuan në telefon. Ajo dëgjoi një zë të panjohur, një zë që e pyeste si ishte e ç'kishte ndër mend të bënte atë ditë.

— Kush jeni ju?

Dhe si përgjegje dëgjoi:

— Diana, ju s'm'u përgjegjët mbrëmë.

— Më falni, — i tha ajo, — tani jam e zë-

në. Bisedojmë një herë tjetër, — dhe u largua nga telefoni me një buzëqeshje dhe një pshe-rëtimë gazmore. Parandjeu diçka të këndëshme.

Nikua e ndali edhe një herë tjetër në rru-gë, por Diana ishte e paepur. E tregonte veten mjaft mospërfillëse. Vetëm pas një jave i tha ftohët:

— Po deshët, bisedoni me tim më. Unë nuk jam kundër.

Ai sa s'fluturoi atë çast. I shtrëngoi dorën fort, fort, kurse ajo vetëm i buzëqeshi. Qerpi-kët e zes që u pulitën në çast e bënë fytyrën e saj më të bukur.

Nëna e Dianës nuk kundërshtoi. Për më te-për, kërkoi që ai të martohej menjëherë, brënda muajit.

Prandaj u habitën të gjithë. S'u besohej njerëzve.

II

Edhe vetë Nikua pothuajse nuk e besonte të vërtetën. I dukej si ëndër. Ishte një ëndër me të vërtetë kjo... Diana, te e cila vraponin njerëzit për të dëgjuar një këngë, ishte gruaja e tij!

Por, pak nga pak, e pikërisht si kaluan dy muajt e parë, ai u mësua me këtë të vërtetë. S'i bënte atë përshtypjen e parë, që ajo ishte grua-ja e tij. Gjë që dihej kjo. Dhe, me që dihej, ai nisi të merrej me diçka tjetër. Nisi të shqetëso-hej se si duhej ta mësonte Dianën, që ta bënte jetën e tyre më të bukur, më të lumtur, që ajo të sillte vetëm gaz e buzëqeshje në shtëpinë e porsa-ngritur.

— Kjo varet nga ti, — i tha Diana.

— Më tepër nga ti, Ani! — (kështu e përkëdhelte ai) — unë jam burrë!

— Po pastaj?

— Po si të them... Dhe shtëpia në duart e tua është... Dhe leku... dhe... — Ai heshti për një çast, pastaj shtoi: — sjelljet e mia s'para bien në sy, kurse sjelljet e tua...

Diana ngriti sytë për t'i thënë se e kish kuptuar mirë, po ai vazhdoi.

— Ti e kupton se edhe një fjalë të vetme të dëgjoj për ty, do të më tronditë shumë. Unë e di, ti je e mirë, por ndonjëherë njerëzit flasin, duke u nisur nga disa gjëra të parëndësishme. Kurse unë... Më kupton? Dua që ti të jesh e paprekur edhe nga fjalët e botës.

— E kuptoj, — tha ajo, duke qeshur. — Po s'ke për të dëgjuar asnjë fjalë për Anin tënde!...

Avokati s'e kish zgjatur më muhabetin, veçse, një ditë më vonë, i bëri një vërejtje, ashtu kot, në bisedë e sipër:

— Ani! Ti duhet ta kuptosh vetë. S'është nevoja të ta them unë. Je grua e martuar dhe s'ka lezet të kalosh rrugëve me burra...

Ajo ndërroi në fytyrë.

— Unë? Me ç'burra kalova rrugëve? Je që vete?

— Kur ktheheshe nga puna. Unë të pashë. Dhe s'më erdhi hiç mirë.

Diana qeshi me të madhe.

— Po ti e njeh atë; ti e di që ai është Toli, këngëtar i estradës. Dolëm nga puna në një kohë dhe deri te pastičeria ishim bashkë. Si të ndahesha prej tij? Të gjithë e dinë që jemi në një punë.

— Pavarësisht. Mua s'më intereson. Në punë bisedo, qesh me të, në rrugë me asnjë njeri mos të shoqërohesh. Pse bëhesh naive? Si s'e kupton që mund të flasin? E kam rrugën këtej, thuaj. Pse, s'mund të gjesh ndonjë shkak? S'ka më tashti, si më parë. Mua s'më pëlqen, dhe mbaroi. S'do rrimë t'u mbushim kokën njerëzve. A po jo?

Ani la hekurin mbi tavolinë, tundi me nervozizëm këmishën, që po hekuroste e nuk foli. Vetëm në mbrëmje i tha:

— Nuk e kuptoj, Niko, kur je kaq i bindur, se unë jam grua që nuk bëj marrëzira, pse u trembesh fjalëve të botës!

Avokatit s'i pëlqeu kjo pyetje e Dianës.

— Pse nuk më dëgjon mua? — i thirri me të madhe. — Kë do dëgjosh tjetër, ahere?

— Po deri dje ty të kam dëgjuar? Pse s'thohet asnjë fjalë? — tha ajo me zemërim. — S'kam pasur ndonjë këshillonjës nga pas, jo.

— Prandaj dhe e ke tundur, — ja ktheu ai me përbuzje. — Që gjashtëmbëdhjetë vjeçe...

Diana u skuq dhe u turbullua. Ishte hera e parë që ai i fliste për dashurinë e saj fatkeqe. Iu mbushën sytë me lot, ndërsa Nikua bëri sikur s'pa gjë.

— Nuk e kuptoj, — i tha ngadalë. — Pse s'do të më dëgjosh mua? Kemi për të kaluar një jetë të tërë bashkë dhe, pa qënë të njëjti mendimi.

Ajo dëgjoji në heshtje.

— Ti e kupton, — vazhdoi ai. — Kam shumë frikë se mos dëgjoj gjësendi për ty. Dua të të ruaj nga çdo gjë, Ani. Nga çdo fjalë, kupton?

— Të më ruash? Pse?

Nikua s'e vazhdoi më këtë bisedë, por dëshira e tij për ta ruajtur Dianën nga fjalët e botës shtohet dita ditës.

— Dëgjo, Ani, — i thosh ndonjëherë. — Si shumë të kuq ke vënë në buzë. E kupton? S'dua të të mbajnë në gojë.

Dianës nuk i pëlqente të grindej, prandaj kthehej te pasqyra.

— Kush ish ai që përshëndete? — i thosh herë tjetër? — Ç'të duhet ty? Tashti s'ka lezet.

— I kam shokë pune — i thosh ajo.

— Në punë e ke për detyrë: do të flasësh, do të këndosh. Rrugës s'të detyron njeri.

Të tilla muhabete s'kishin mbarim. Diana herë i dëgjonte, herë neveritej, por e përmbante veten. Nuk i pëlqenin grindjet dhe ndoshta s'do ishte grindur kurrë, sikur ai të mos e kishite sëmbuar në vendin që i dhimhte më shumë.

III

Kjo ndodhi menjëherë pas çfaqjes së estradës. Diana e qeshur, e hieshme hyri në bufenë, ku duhej të ishte Nikua. Përherë, kur kishte çfaqje ajo, ai ulej në një stol pranë dritares dhe e priste. Hatin diçka, e, pastaj, niseshin për në shtëpi.

Diana hyri në sallë dhe, që nga dera dalloj se Nikua me dikë bisedonte.

— Ah, Genci, — tha ajo plot nur dhe i zgjati dorën.

— Si ja çoni? i tha ai. — Besoj se i mahnitët njerëzit edhe sot.

Ajo buzëqeshi. Mori gotën e birrës, që sapo

ja mbushën, e ngriti lart dhe u buzëqeshi të dyve. Por, në çast, u zbeh, se ndeshi në vështrimin e ngrysur e të egër të Nikos.

«Ç'të ketë? Mos vallë u tregova shumë e përzëmërt?» Ajo tashti duhej të paramendonte të gjitha veprimet që do të bënte, apo fjalët që do të thosh, se përndryshe...

— Çfarë do hash? — e pyeti Nikua pa ja shqitur sytë.

Diana nuk e dha veten. Nuk i pëlqente që të tjerët të merrnin vesh se i shoqi i saj ishte i pakënaqur nga diçka që as ajo s'e kuptonte.

— E kënduat: «Mos më kujto, kitarë»? — e pyeti Genci. Nikua shtyu pjatat dhe i thirri kamarierit.

Dianës i theri në zemër. Ju duk se i ra ta'vani mbi kokë.

— A ikim, Niko? Sikur u lodha... — tha ajo e qetë në të dukur.

Te dera e barit i dhanë dorën Gencit. Diana ecte e shqetësuar dhe priste me ankth se ç'do t'i thoshte ai, kurse Nikua i hidhte këmbët i zymtë.

«Ai pa tjetër ma hodhi mua, ma tha me qëllim atë fjalë», — bluante me vete, duke kujtuar lëvdatat e Gencit dhe entuziazmin e tij të papërmbajtur për këngën «Mos më kujto, kitarë».

**«Mos më kujto, mos më kujto,
Se unë fort e dashurova».**

— Sa bukur e këndon Diana! Me gjithë shpirt e këndon, — i kish thënë ai dhe Nikos i kish ngrirë buzëqeshja në fytyrë.

«Çfarë desh të thoshte ai?» kish menduar me vete.

Dhe kur pa Dianën të qeshur dhe të përzëmërt, ai u tërbua më tepër. Në kokë i vërtiteshin dy vargjet e fundit të strofës së dytë

«Po, po. Ai me qëllim ma tha; ai e di që Diana ka dashur një tjetër dhe ma kujtoi me qëllim... Po të tjerët kush e di se ç'flasin. Gjithmonë kështu ndodh. I interesuari i merr vesh në fund. Kurse kjo ma këndon me aq pasion, me aq dëshirë atë këngë! «I mahnitë të gjithë» thonë. Ai ma hodhi mua... Kjo drej dashurikë...»

I ktheu sytë plot zemërim nga ajo dhe u vrenjt më tepër.

«E heq veten si ëngjëll; s'e kupton që po më turpëron fare. Ecën e qetë; as që e vret mëndjen...»

— A shkojmë nesër në kinema? — i ndërpreu ajo mendimet e dyshimta.

Ai nuk foli.

Ajo tha dhe diçka tjetër, por përsëri nuk mori përgjegje.

«Ç'të ketë vallë? Të ketë dëgjuar gjësendi? Po çfarë?»

— Ç'ke, Niko?

— ...

— Unë po të pyes, dëgjon apo jo? Dhe ti duhet të më përgjigjesh. Sikur s'je më ai i pari.

Ai nisi të vërshëllejë. Gjithë rrugës vërshëlleu; pastaj i ngjiti me rrëmbim shkallët e apartamentit dhe, kur u gjend në kuzinë, u ul pranë tavolinës e kërkoi të hante.

— M'i thuaj pak fjalët e këngës «Mos më

kujto, kitarë». — i tha pa i ngritur sytë nga pja-
ta me kos.

— Pse?

— M'i thuaj një herë pastaj e merr vesh
«psenë».

Diana solli ndër mend të gjitha vargjet e
këngës dhe u skuq e u inatos pa masë.

Ai ngriti kokën.

— Pse u skuqe?

Asaj iu mbushën sytë.

— Ti gjithmonë do të më dëshpërosh me
ndonjë budallallëk që të shkrep në kokë, — i
tha ajo dhe u largua.

Nikua u ngrit nga tavolina; e ndoqi deri
te dera.

«Budallallëk... Kështu thotë ajo... Gjithmo-
në kështu thotë... Por sot...»

Përplasi derën e dhomës dhe iu kërcënua.

— Dëgjo, unë të them mos e këndo atë
këngë e ti s'duhet ta këndosh!...

— Çfarë?

Diana u kthye nga ai dhe e vështroi me sy
të hapur fort fort. Fytyra iu bë dyllë e verdhë.

— Çfarë the, Niko?...

— Mos e këndo atë këngë.

Diana qeshi me të madhe. U zvesh shpejt
e shpejt dhe ra në shtrat.

Të nesërmen duhej të paraqitej herët në
punë, se kishin një mbledhje. Ajo veshi trikon,
mori borsenë e, në çastin që bëhej gati të hapte
derën, dëgjoi Nikon që i thirri:

— Dëgjon.. mos e këndo më atë këngë.

Ajo u ndal, e vështroi me egërsi.

— As që të pyes fare, — i tha plot gojën
dhe zbriti shkallët me rrëmbim.

Nikua u ul pranë tryezës së punës, nxori dy-tri dosje nga sirtari e diçka nusi të lexojë. Në cast trokifi dera dhe vështroi në prak të saj një njeri të panjohur.

— Ju jeni avokat Nikua?

— Po. Kërkonti mbrojtje? Si është puna? — iu përgjegj Nikua atij mbas pak kohe; pastaj e dëgjoi me vëmendje djaloshin shpätullgjërë që kërkonte të mos ndahej nga e fejuara e tij. I ati i vajzës donte ta prishte këtë fejesë, meqë nëse djali nuk ishte në gjendje të plotësonte të gjithë kërkesat e tij në lidhje me pajën. Vajza e donte djalin, por kish frikë nga i ati.

— Do t'ju mbroj, — patjetër — i tha Nikua djaloshit. — Hajde në orën një të pregatisim dokumentat.

Dhe, kur u mbyll dera, ai u struk përsëri mbi dokumentat, por këtë radhë nuk e kish mëndjen në vënd. I doli parasysht fytyra e zemëruar e Dianës, sytë plot lot që shkëlqenin me një bukuri të paparë deri atëhere, që shkëlqenin e vështronin plot qortim, ndërsa buza e vogël e lyer me të kuq dridhej plot nervozizëm.

«As që të pyes fare...» i kish thënë Djanë dhe kish ikur.

Pastaj ish përplásur dera me forcë. Ishin dëgjuar disa trokëllima në shkallë, trokëllima të shpejta.

«As që të pyes fare!...» Kjo ishte e tmerrshme, e pabesueshme. Dhe për faj të kujt? Fundja, ai s'kërkonti ndonjë gjë të madhe. Të gjithë burrat i mësojnë gratë q'është mirë e

ç'është keq. E ç'bëri ai më tepër? Ajo është grua e martuar. Mirë do të ishte sikur mos ta këndonte atë këngë. Kushedi ç'thoshin njerëzit kur e dëgjonin.

Dhe vetëm kur filluan gjyqet, takimet me njerëz të ndryshëm, ai sikur e ndjeu veten më të lehtësuar. Brenga që po i grryente shpirtin; sikur po flinte thellë thellë dhe vetëm ndonjëherë, ashtu përgjumësh, ngrinte kryet e binte përsëri.

Kur u kthye në shtëpi tavolinën e gjeti të shtruar dhe Dianën duke përgatitur diçka pranë furnellës elektrike.

— Mirë dita, — foli ai pa e vështruar.

Dhe mori një përgjegje që erdhi si pëshpëritje.

Bukën e hëngrën në heshtje. Pastaj, si pastroi tryezën, ajo i tha se do të shkonte nga ëma. Dhe Nikua mbeti midis katër mureve. Mërzia u ul pranë tij. Ajo iu bë ferrë gjithë ditën dhe gjithë natën.

V

Të nesërmen salla e teatrit u mbush plot. Njerëzit mbanin në duar disa letra të bardha. Siç duket, ishin programet. Mjaft prej tyre bisedonin po s'mernesh vesh gjë.

Në çastin kur u shuan dritat hyri edhe Nikua. Zuri të vetmen karrigë, që kishte mbetur bosh dhe hodhi sytë në skenë. Dikush po jepte programin, diçka thosh, por Nikua s'e dëgjo. I tërhoqi vemendjen në bisedë pranë tij.

— Eshtë, pra, Diana në program, — për-

sëriste njëri. — Ja ku e ke. Diana Belli këndon...

— He, po, po qenka...

— Por...

Muhabeti u ndërpre. Në skenë dolën dy gra të veshura si kameriere e diçka po thoshin. Publiku u gajas, kurse Nikua s'e kuptonte se ç'kish aty për të qeshur.

Sa herë që delte spikeri atij i dridhej zemra. Tamam si ato ditë kur vinte në çdo numër të estradës për të dëgjuar zërin e saj, melodinë e bukur: «Mos më kujto, kitarë». Por atë natë nuk donte ta dëgjonte atë këngë, ndaj tronditej aq shumë; s'donte ta dëgjonte. Kjo ishte rruga më e mirë për pajtim. Fundja pse të ngulte këmbë ajo?

Diana doli, e bukur, e qeshur, si përherë, veçse sytë e saj ishin të trishtuar.

Salla buçiti nga duartrokitjet. Ajo buzëqeshi. Pastaj u dëgjuan disa tinguj, një melodi e ëmbël dhe zëri i saj kumboi.

— Bravo, bis! — thërriti salla.

Diana buzëqeshi me çiltërsi, falënderoi. Përsëri u dëgjuan disa tinguj, pastaj një melodi gazmore dhe zëri i Dianës plot zjarr. Kur heshti ajo, përsëri duartrokitje, përsëri bis, përsëri admirim.

Spikeri doli për të katërtën herë që të vazhonte programin, por në sallë s'gjeti vend heshtja.

— «Mos më kujto, kitarë» — çirrej dikush.

— Kitarën, kitarën... Të na këndoje me kitarë — thërrisnin të tjerët. Disa u ngritën më këmbë. Atëhere Diana doli si e ndrojtur, buzë-

874
G. H. C. A. S. T. E. F.
36081

qeshi, përshëndeti, falënderoi e deshi të lar-
gohej.

— Mos më kujto, kitarë...

— Pushoni — tha dikush aty pranë —
mund ta këndojë më vonë.

— Jo, jo... S'është në program — u hodh
burri pranë Nikos. Kurse ky i fundit sikur u
hutua. Herë shihte Dianën që rrinte e ndrojtur
në skenë, që rrinte si e mundur, sikur kërkonte
ndihmë për t'u mbrojtur nga kërkesat këmbë-
ngulëse të publikut, herë shihte sallën që gjë-
monte.

Dhe ndjeu papë zbrazësi në vetvete. Ajo
përshëndeti për të katërtën herë dhe befas, si-
kurr të ishte kujtuar për diçka, kërkoi kitarën,
seç i tha orkestrës e qëndroi pranë mikrofonit.

U shpërndanë disa tinguj, një melodi e leh-
të dhe e zgjatur, pastaj u shqyptuan ngadalë, si
një psherëtimë, fjalët e para të këngës. Sytë e
qeshur u mbushën me lot, ndërsa vështrimi i
tyre u mbërthye diku mbi kokat e publikut.

«Mos...»

Përsëri fjala doli si një psherëtimë dhe Ni-
kua ndjeu një sëmbim në kraharor. Nuk donte
t'i shihte ata sy të dashur nën mjegullën e lot-
ve e priti që ata të qeshnin, të shkëlqenin si
mbrëmjeve, kur ai e dëgjonte me ëndje këtë
këngë.

Kur thirrën të gjithë «bravo», ai buzëqeshi
e i përplasi shuplakat më tepër se kushdo. Doli
ngadalë, tamam ashtu si kishte hyrë, si një haj-
dut i shkathët dhe priti në koridor. —

ZANA

1

Laboratori ndodhet larg. Me autobus duhen pesëmbëdhjetë minuta për të shkuar gjer atje, po Zana as që e ndjen këtë largësi. E ulur në kolltukun e autobusit, e tretur në mendime, ajo thotë përherë me vete: «Sa shpejt që mbërritëm!», kur dëgjon shoqet që e thërresin të zbrësë. Në ato çaste dëshëron që rruga të jetë e gjatë, e gjatë, dhe ajo të mos i ndërpresë mendimet.

Edhe këtë radhë s'e ndjeu largësinë. Hyri brenda kokëulur. Tashti as që i bënte përshtypje era e fortë e acideve, që përzihej me atë të parfumeve...

Ditën e parë ajo kujtoi se nuk do të mbushte as javën në këtë laborator. Po njeriu u mësua-ka me çdo gjë.

Reparti i saj ndodhet lart, në katin e dytë. Ajo ngjiti shkallët mëngadalë, u mat të hapte derën, e në çast u ngrys. Dikush i tha se e kërkonin në drejtori.

Hyri aty e mvrejtur, as mirëmangjesi nuk tha.

— Më kërkuat?

— Po. Sot do të punosh! pasditë është prishur një makinë.

I hypi gjaku në kokë.

«E gjetën këto. Tamam sot... Sikur m'a bëjnë për inat». — mendoj me vete.

— Ç'farë?... Pasdite?... Jo, nuk punoj. Kam një punë. S'mundem.

Pasdite do të takohej me Petritin. Fytyra ju ndez. Sytë i shkëlqyen ftohtë, mospërfillës.

«Pasdite!... Dinë këta!...»

Drejtoresha s'e përmbajti dot veten, shtrëngoi dorën te karriga dhe i thirri me zë të ashpër sa që u dëgjua jashtë. Zana u zverdh në fytyrë.

— Ikë! — përsëriti drejtoresha. — Ikë! Dëgjon?...

Zana iu afrua ngadalë derës, e tërhoqi me forcë e ajo u mbyll me tërsëllëm.

— Pasdite, thotë!... Le të punojë vetë pasdite!

Dy punëtore aty pranë panë njëra tjetrën, pastaj vështrimi i tyre ndoqi Zanën në koridorin e ngushtë.

— Si dukej në fillim, si ëngjëll, — tha njëra. Tjetra vetëm tundi kokën.

E egërsuar, Zana hapi derën e repartit, ku punonte.

— Pse më ke zënë maqinën? — iu vërsul ajo Ritës. — Ty të është thyer, ti të punosh pasdite. Do t'ua hedhë të tjerëve, kjo.

— Ç'farë?...

Ritës i hypi gjaku në kokë. U ngrit nga vendi, ju afrua Zanës, po e përmbajti veten.

— S'ke turp? — Bukua u inatos më tepër se Rita. — Turp të kesh, Zana!

— Shih, mbylle gojën, se ta përplasa me ampule kokës...

— Aq ta pret ty...

— Zana, ti s'je e vogël! — Kërkoj ta marrte me të mirë Liza. — Pse të të mësojmë ne?.. Ti je më e ngeshme nga të gjitha këtu... Pastaj, e di që Rita çdo pasdite shkon te i shoqi në spital?...

— Punoni vetë atëhere dhe...

Ç'ti thoshin më?... Gdhëndet trangu?... Bukua la punën, veshi pallton dhe ja lë maqinën e saj Zanës, megjithëse për pasdite kish marrë një numër për t'u vizituar të mjeku.

Zana s'e hapi gojën asnjë herë.

«Ajo dihet. Nuk më duan, nuk më duan. Më kanë inat se vishem mirë, se jam e bukur, dhe ua kaloj të gjithave. Pse s'më lenë rehat, ç'duan nga unë?... si e si të gjejnë shkak... Jo s'janë stampuar mirë, jo s'lexohen, jo ke thyer. Si s'u mërzhitën!...»

Ndaj Zana, sa herë që fillonin t'i bënin ndonjë vërejtje mbyllte veshët dhe e vështronte drejt në sy atë që i fliste: «Mbarove, si thua?...» — i thosh: Nuk shoqërohej me asnjë vajzë nga merparti. Lenka, shoqja e saj, kish tri javë që ishte larguar nga laboratorit. Ajo ishte fejuar me një djalë, që do të nisej së shpejti jashtë shtetit me punë. U fejua aqë shpejt e papandehur, sa që i çuditi të gjithë.

— Po ti s'e njeh fare, — i tha Zana, kur mori vesh. — Asqë më kishë thënë gjë muall.

— Budallaqe!.. E ç'rëndësi ka që ta njoh?... E di ku do të shkoj me të?...

— Po, do të kalosh jetë!

— Të gjithë e lavdërojnë, thonë goxha djallë. E pse të jetë i keq?... Punë e madhe që s'e njoha. E kur ta njihja? Ne për një muaj do të nisemi...

Zana s'kish folur; pastaj rruk e kish tëkuar

më Lenkën. Një ditë e kish parë nga larg, që ecte për krah një burri zeshkan të hollë që të gjatë, që i hidhte hapat aq shpejt, sa që Lenkës i duhej të nxitonte. Kish hyrë në pasticeri dhe i kish ndjekur me sy gjersa ishin zhdukur, në rrugën e Dibrës.

Në repart menduan se ikja e Lenkës do të ndikonte për mirë të Zana, por për çudi sikur ndodhi e kundërta. Ajo tashti s'e bënte qejfin qeder fare. Dhe në i flisnin, dhe në e këshillonin, ajo do t'u përgjigjej:

— Ç'të bëjmë, të ditur s'kemi lindur.. Njerëz jemi dhe do gabojmë.

Në rast se dikush i thosë se pse e kish harruar maqinën pa pastruar, ajo ja kthente fët e fët.

— Njeri jam, mund të harroj...

Dhe heshte.

Vajzat vështronin njëra tjetrën dhe ja hidhnin gjithë fajin mbrëmjes që ish organizuar një të shtunë në pallatin «Ali Kelmendi», për rininë punëtore të kryeqytetit. Por po ta pyesje Zanën për atë mbrëmje, tjetër do të dëgjoje. E ndërsa do të shqiptonte: «e mrekullueshme, mbrëmje si ajo s'kam parë» një buzëqeshje e ëmbël do t'i hijeshonte fytyrën. Sytë do t'i xixëllonin, se Zana ndillte kujtimet më të ëmbla për atë mbrëmje...

... Po ecte ngadalë e me kujdes në rrugicën

me kalldrëm, kokëulur, sikur numëronte gurët.

2

Atë mbrëmje...

... Po ecte ngadalë e me kujdes në rrugicën

me kalldrëm, kokëulur, sikur numëronte gurët.

Aty te rrugica mendimet iu ndërprejnë. I doli përpara Lenka, e qeshur, e freskët.

— Qënke bërë si... si... ajo artistja... ja harrova emrin... i tha ajo. — E sheh ç'është të veshurit?... Po ti s'më dëgjon mua. Njerezit për t'u veshur, për t'u zbukuruar, nuk kursejnë, kurse ti... Nuk e kuptoj ç'mendon gjithë kohën. S'e marr dot me mënd. Kurse unë gjithë pesëmbëdhjetëditëshin bëj plane se ç'do të blej kur të marr rrogën, si do ta pres fustanin e ri, kur do ta vesh...

Një grup vajzash u doli përpara.

— Zana!... — thirren ato si të habitura. — Për zotin, s'të njohëm fare! Shiko sa bukur të rri fustani!...

Zana nuk foli. I erdhi shumë inat se vajzat buzëqeshnin njera me jatrën dhe shihnin flokët e saj bërë bobë. Ajo u ngrys, mori Lenkën për dore e u nis përpara.

Ngjitën me rrëmbim shkallët e pallatit «Ali Kelmendi»; hynë me ngurrim në sallën e madhe. Çiftet rrëshqitnin nën tingujt e valsit. Të dy vajzat zunë vënd afër dritares; vështruan për rreth; u buzëqeshën të njohurve. Një i kuq i lehtë i mbuloi fytyrën Zanës, kur vuri re që po e vështronin. Disa, bile, zgjatën kokën. Ajo u bë në qejf. Zemra i gufoi prej gëzimit.

— Vals... vals... vals... — këndoi nëpër dhëmbë. I hypi një dëshirë që të ngrihej, të fluturonte nën tingujt e bukur, — të thërriste, të këndonte... Zemra i rrahu fort. As vetë s'e dinte pse; pastaj kapi Lenkën për dore.

Sa mirë! — i tha ngadalë.

Sytë plot gaz ndignia çiftet që rrotulloheshin pa mbarim.

— Lena, e di?...

Nuk e mbaroi fjalën. Një djalë i ri e ftoi të kërcente. Ajo vështroi nga shoqja si me ndrojtje, pastaj u ngrit, rregulloi fustanin, i dha dorën djaloshtit. Ai e tërhoqi lehtë. Filluan të rrotullohen në sallën e madhe. Këmbët e bukura rrëshqitën mbi çimento. Fustani i kaltërt u hap.

I ranë sallës rreth e qark.

— Ju pëlqen? — dëgjoi ajo zerin e djaloshtit.

S'u përgjegj menjëherë. Ngriti sytë, po i uli shpejt. S'mundi t'i përmbahej vështrimit të tij... Ai e vështroi... E vështroi si... as ajo vetë nuk dinte ta spjegonte.

— Po! Shumë bukur është!...

— Studente jeni?

— Jo!

Ngriti sytë dhe po me atë shpejtësi i uli prapë.

— Jam laborante!

Përsëri ajo buzëqeshje e ëmbël në fytyrë.

— Ju? E pamundur!

Ai kish një zë të çuditshëm, ledhatonjës e mjaft të ëmbël.

Zana vështronte përpara. Megjithatë, e ndjente vështrimin e tij, vështrimin e dy syve të zes si në kafe.

— Në fillim, mendova mos jeni ndonjë balerinë e re, pastaj **studente**. **Sa për laborante, as që më shkoi mendja!**

Zana qeshi. Fytyra iu bë më e bukur. Dhëmbët e bardhë e të vegjël i shkëlqyen.

— Po, laborante — shqiptoi ajo ngadalë.

— Aq më mirë. Do të kem rastin të shkruaj për ju. Kjo më gëzon pa masë. Si ju quajné?

— Suzanë.

Muzika vazhonte. Çiftet rrotulloheshin.

— Tamam sikundër jeni, Zanë.

Ai e vështroi me bisht të syrit.

— Mua më quajné Petrit. Jam gazetar.

Ajo nuk foli. Në sytë e saj lodroi një buzëqeshje mahnitëse.

— Apo s'ju intereson?!

Përsëri heshtje.

Pastaj ajo ngriti kokën dhe e shikoi atë pa frikë, drejt në sy.

Valsi mbaroi. Filluan tangot, fokstrotet. Petriti një e dy dhe e ftonte atë të vallëzonte. Zanë s'i numëroi dot sa herë kërcëu me të...

Në orën njëmbëdhjetë, ajo bashkë me Lenën u ngritën. Petriti u propozoi t'i përcjellë. Ajo s'pranoi. U nisën bashkë me disa shoqe të tjera.

Kur ra në dyshek, s'e zinte gjumi!

Vals... vals... vals...

I dukej sikur dhoma buçiste nga melodia e orkestrës.

«Si ju quajné?»

«Laborante? E pa mundur!...»

Pastaj dy sy, dy sy të zës si në kafe, të bukur, që shndrisnin...

«Do të shihemi, besoj!...»

Dy sytë prisnin përgjegje. Pastaj ai buzëqeshi, buzëqeshi vetëm nga një «po» nga një belbëzim i Zanës.

Vals... vals... vals...

Dikur e këndonte një shoqe këtë melodi...

3. ...

Të nesërmen atë e zgjoi zëri i egërsuar i xhajës. Afër kujti gërthiste në koridorin e gjerë, afër dhomës ku flinte ajo.

— Si duket, akoma s'i kanë ikur xhindet, — tha ajo.

Para se të nisej për në mbrëmje, ajo i zemëroi që të gjithë përveç Ditës dhe Lulit të vogël. Një shoqe i kish shitur një fustan të bukur, ardhur nga jashtë. Kur dëgjoi Muçua çmimin iu ngritën nervat përplot e ç'nuk i foli Zanës. Ajo aq deshi e i tha se punon e i nxjerr më djersën e saj lekët, ndaj do blente ç'të donte, i tha se andej e tutje do të ipte lekë vetëm sa për ushqim. As që ju tremb syri, kur iu afrua xhaja ta godiste. Përplasi derën e pas pak u nis për në mbrëmje.

Me sa dukej, xhaja akoma s'e kish harruar inatin e një dite më parë.

U kthye nga ana tjetër; i mbylli përsëri sytë, por gjumi ish larguar; veshi me përtim fustanin bojë hiri, që ish varur në gozhdë; rregulloi krevatin dhe doli në oborr. Lija, nusja e xhajës, ishte duke larë rrobe. Bëri sikur nuk e pa Zanën. Luli shtatëvjeçar buzëqeshi e vrapoi pas pulave me një kallam në dorë.

Zana, ulur te guri i madh afër derës, ndoqi me sy lëvizjet e tija.

Para tre muajve, kur la shkollën ajo, se s'kish qejf të mësonte, mendoi se edhe jeta e saj do të ndryshonte, ajo s'do ishte më një vajzë e vogël me përparëse të zezë, do të punonte dhe njerëzit do ta shikonin ndryshe. Ajo s'do

bezdiste më njeri për këpucë, as për çorape... Por... S'ndodhi ashtu. Pesëmbëdhjetëditshet kalonin njeri pas tjetrit, dhe xhaja as që e vriste mëndjen për Zanën.

Dhe gjithçka për të shkante si më parë, ashtu siç pat qenë. Kurse ajo budallaqja shpreonte e priste që çdo gjë të ndryshonte vetë, dhe ndoshta do të kish pritur për një kohë të gjatë, po të mos kish qenë zënka për shkak të fustanit.

4.

Ditë të tëra ajo ishte e dërmuar.

Si do të vente halli i saj? Si do të rrokulliseshin punët? T'i përulej xhajës, t'i kërkonte të falur e të vazhdonte të ecte ashtu me hapin e zakonshëm në jetë, apo mos ta pyeste fare?

Ajo lëvizte duart para maqinës; i lëvizte pa ndërprerje, me shpejtësi. Në kokë mendimat i luanin valle. Mendime të ndryshme, të pangjajshme me njeri tjetrin, kurse maqina s'pushonte. Ajo këndonte një këngë me zërin e saj monoton dhe nuk mërzitej.

Po ajo ishte maqinë, kurse Zana ishte njeri... Nuk i pëlqente monotonia...

Shikonte shoqet me bisht të syrit. I vinte turp. Ato ishin të gëzuara. Vetëm ajo ngrysej e pikëllohej. Dhe kjo zgjati ditë me radhë. Sido mos kur mori rrogën e parë pas grindjes që kish ndodhur në shtëpi, ajo u turbullua shumë dhe, duke shtyrë portën e madhe të oborrit, hyri këkulur në sallon. S'dinte ku të shkante e çfarë të bënte.

... Në kuzinë ishte gjyshja me xhajën dhe Lijen. Ata ishin ulur larg njëri tjetrit dhe rrinin të heshtur. As që ja kthyen përshëndetjen Zanës. Kjo u ul pranë dritares, u përtyp ngadalë dhe vështroi në oborr.

— Ule perden, ç'më rri aty! — i tha xhaja hierëndë.

Zana u bind. Shkoi pranë sepetit, po e ndjeu veten më të këputur. Perdja e ulur sikur u tall me të dhe iu duk sikur dikush i thërriste e qeshte:

— Si më parë, si më parë, si më parë. Çdo gjë si më parë... Si perdja e varur...

Sikur të kishe njëzet vjet pa shkuar në këtë shtëpi dhe ta vizitoje sërish, nuk do të gjeje ndonjë ndryshim. Vërtet që kolltukët ishin vjetëruar e mobiljet e dhomës së pritjes kishin marrë një ngjyrë tjetër, po nuk është fjala këtu. Në shtëpi asgjë s'ishte pakësuar dhe as ishte shtuar. Përveç kolltukëve, në dhomën e pritjes gjëndeje një trapezë rrumbullake me një vazo të kristal-të, një bufë dhe një pasqyrë tualeti te cepi i dhomës, karshi derës. Në mur ishin varur ca korniza të vjetëruara.

Kjo dhomë rrinte mbyllur dhe hapej vetëm kur vinin miq, u përkiste të tjerëve. Dhomat e tjera ishin pöthuahse të gjitha një lloj: me ndonjë krevat prej dërrase te cepi dhe shiltera të shtruarra në dysheme. Në kuzinë të zinte syri një sofër varur te muri, një dollap të vogël, disa karriga të prishura dhe një minder.

Edhe para çlirimit, kur Beqirajt cilësoheshin si tregëtarë, këto dhoma ishin po kështu: të mëdha dhe të zbrazëta.

Të mëdhenjë e të vegjëljë hanin të gjithë në një pjatë, të ulur rreth sofrës; jashtë e hiqnin veten st

njerëz që dinë se ç'është bota, prandaj, para se të fillonin ngrënien lëshonin perdet e dritares dhe mbyllnin derën me çelës. Dhe të gjitha këto atyre u dukeshin gjëra të zakonshme.

Por shtëpia dykatëshe, aty në rrugicën e vogël me kalldrëm, kish filluar të dukej ndryshe në sytë e njerëzve. Muçua, xhaxhaj i Zanës, vetë e kish vënë re këtë çdo ditë dhe mallkonte pallatet e mëdha, që ishin ngritur rreth saj.

— Sa e lëvduan këtë shtëpi një herë, — murmuriste ai, — ç'nuk thanë për të kur u ndër-tua!... Kush s'na e pati zili? — Tani ikën të gjitha... Fluturuan...

Beqirajt ishin prej Tirane, bile gjyshja Tixhe, përveç Tiranës, s'kish parë qytet tjetër me sy. Gjatë gjithë jetës së tyre kishin shitur pemë. Në vitin 1936 arritën të bëhen nga pemëshitësit më të dëgjuar. Atëhere kishin një dyqan të madh në rrugën e Dibrës, ku shërbenin katër shitës. Të ardhurat ishin të mira. Pak nga pak, në dyqan filloi të shitet verë, raki, bile, në kohën e Italisë, edhe vaj e uthull. Pikërisht në atë kohë, vëllai tjetër i Muços, babai i Zanës, që ishte kryetar i familjës dhe pesë vjeç më i madh se Muçua dhe që e kishte gjithë dyqanin në dorë, u bashkua me xhaxhanë dhe të dy ngritën edhe një bulmetore. Tixhja ishte përzier në të gjitha këto punë dhe kish ndihmuar sa kish mundur.

Fitimet u ishin shtuar mjaft. Ata ndëruan shtëpi dykatëshe, grumbulluan mjaft parë, që i kthyen në sende me vlerë. Por, në atë kohë, e pllakosi familjen një fatkeqësi. Babai i Zanës u vra nga një aksident automobili, duke lënë të shoqen gjashtë muaj me barrë. Kur u bë Zana tre vjeçe, i vdiq edhe e ëma dhe ajo mbeti si e

huaj në shtëpi. U rrit nën kujdesin e Tixhes. Muçua e përvetësoi gjithë pasurinë e Beqirajve dhe u tregua mjaft i zoti për të rjepur të tjerët e për të fituar. Vetëm një frikë e ndiqte nga pas: kolektivat. Atij sikur i buçisnin veshët nga kjo fjalë. I dukej sikur gjithë Tirana ishte mbushur me kolektiva.

— Hyri edhe Qerimi në kolektivë — tha me një zë të çjerrë dhe këto fjalë ranë si bombë për plakën dhe të shoqen, kurse Zanën sikur e lehtësuan nga diçka e rëndë. Kjo la pjetën në grumbullin e enëve të palara, mori një libër dhe u ul në cep të minderit.

A do t'i thosh vallë Muçua si përherë: «E more rrogën, Zanush?» Sidoqoftë, ajo s'duhej të rrëmbehej.

Shkronjat e librit sikur vraponin, thyeshin, lëviznin, rrotulloheshin dhe fjalët nuk lidheshin. Ata të tre heshtnin.

Sa minuta kishin kaluar kështu? As ajo s'e dinte... Kështu, në këtë heshtje të tmershme, që dhe lëvizja më e vogël të bën të dridhesh, Zana zgjati dorën te rjeta. Iu duk sikur e përgjohnin gjashtë sy. Zgjidhi shaminë, nxori dy pësëqindëshe dhe iu kthye xhajës:

— Na, — i tha.

Ai nuk e zgjati dorën si përherë. E vështroi rreptë. Zana i lëshoi lekët pranë tij mbi minder dhe doli nga kuzina. Fryma thaujse i mbeti fare. U mbështet te muri i koridorit e mbylli sytë. E ndjeu veten të lodhur, të drobitur. Vuri veshin të dëgjojë gjësendi, po në kuzinë mbretëronte qetësia e mëparëshme. Vuri syrin te vendi i çelësit. Zemra i rrahu fort. Muçua kish zgjatur

dorën të merrte parët. Jo, nuk i grisi, por i futi në xhеп dhe u ngrit.

Zana hyri në dhomën e saj. Çdo të bënte ai? Ajo priti; priti të hapej dera; priti t'i bërtisnin, ta rrihnin. Por hapat e Muços sikur u larguan. Dera e oborrit u përplas. Zana u çlirua nga zinxhirët, u hodh mbi krevatin prej dërrase, pastaj kërceu në dysheme, u vesh me rrëmbim dhe, gjysmë ore më vonë trokiti në derën e Lenës, në apartamentin numër 81.

5.

Kush mund ta njihte Zanën pas kësaj? Ajo çelt e lulëzoi papritur. Njerëzia kthenin kokën, kurse ajo shkonte drejt, vështronte përpara dhe kalonte në rrugë me një të ecur të shpejtë. Duart nuk i lëvizte fare, hapat i bënte të vockëla, megjithatë, fundi i gjerë, i kuq, me kopsa gjer në fund, i rrotullohej sa andej-këndej.

Përherë ecte kështu, ngadalë, në trotuarin e bulevardit, e ndrydhur në vetvete. Nuk vështronte asnjë njeri. Edhe në rast se dallonte që nga larg ndonjë shoqe të saj, bënte sikur s'e shihte.

Kush rri të flasë për budallallëqe... Si je, si ja çon... Kur s'ke ç'të thësh, pse të flasësh? Se mos kish kohë ajo! Në kokë i zjenin gjithë ato gjëra, gjithë ato plane. As vetë s'e dinte ç'të bënte më parë. Ja, i duhej një zhupon, një palë këpucë.

Si kthehej nga puna, hante bukë shpejt e shpejt, pastaj fillonte të rregullohej para pasqyrës. Vishej dhe, si ngjeshë rrypin e gjerë pas

belit, buzëqeshte me vete dhe ndjente kënaqësi, se i kujtoheshin fjalët e Petritit: «Ke një të qeshur, që s'e ka kush! Kushedi sa veta ke marrë në qafë me këtë të qeshur... Po shiko, mos i buzëqesh tjetër njeriu...» Dhe ajo gajasej më tepër, gajasej e lumtur.

Që nga mbrëmja e pallatit «Ali Kelmendi», çdo ditë e shikonte Petritin në bulevard dhe i buzëqeshte ëmbël, siç bënte edhe ai. Pastaj, plot ëndëra, mernte rrugën e shtëpisë. Kështu, edhe një të shtunë, ajo po kthehej kokëulur, me kujtimet e bulevardit. Donte të sillte ndër mend sa herë e kish parë, sa herë i kish buzëqeshur, po nuk i kujtohej. Te çepi i rrugës dikush e thirri. Ktheu kokën e trembur, po edhe me një dyshim që i gëzonte zemrën. U drodh kur pa aty pranë saj Petritin. Nuk i tha asgjë; i dha vetëm dorën. Ai ja shtrëngoi fort dhe i buzëqeshi.

— Hajde të shkojmë, — i tregoi një rrugicë të ngushtë. Ajo heshti. Pastaj i tha se e prisnin në shtëpi.

— Të të përcjell atëhere?...

— Mirë...

Pothuaj gjithë rrugën e kaluan pa folur; pastaj, i shtrënguan dorën njëri tjetrit. Shkuan në drejtime të ndryshme. Petriti e ndali edhe një herë tjetër. Pikërisht në atë vend. Zana qëndroi, përsëri bisedoi dhe vazhdoi rrugën bashkë me të, e lumtur sa s'tregohet. Pastaj, një ditë, ndërsa ajo po ecte kokëulur drejt autobuzit, dëgjoi që e thirri dikush.

Ajo ngadalësoi hapin.

— Çfarë do, Petrit?...

Djali nuk u përgjegj, po vështrimin s'e hoqi prej saj. E kështu kaluan pesë-gjashtë sekonda.

— Takohemi pastaj? Si thua? —

— Jo, — shqiptoi ajo ngadalë, po shpejt u pendua për fjalët që tha. — Kam mbledhje tash-ti, në orën katër, — nxitoi të ndreqte gabimin.

— Pas mbledhjes. Gjer në ora shtatë, ju do të keni mbaruar. Të pres në parkun «Rinia».

Ajo heshti. S'dinte ç'të thoshte. I buzëqeshi atij, i dha dorën e vranoi të arrinte autobuzin.

Kështu filluan ditët e dashurisë, ditët e takimeve, të peshpëritjeve të ëmbla, ditët e ëndrave vashërore.

— Ku shkon? U bëne haram. — gërthiste xhaja.

— Kam mbledhje... Kam eskursion... Kam... — e gënjente gjithnjë Zana.

— Do të vij të të pres aty, dëgjon? S'e ka turpëruar njeri. Muço Beqirajni deri tashti, prandaj dhe ty s'të lë.

— Po pse? Çfarë po bëj unë? — hidhëj ajo. — Mirë, nuk shkoj, po do të përgjigjesh ti.

Pastaj Muçua heshtëte. Dhë Zana vazhdonte rrugën e saj, takimet me Petritin.

Petriti sapo kish mbaruar studimet e larta. Prindërit i kish nga Shkodra, po banonin në Tiranë. Dikur ai ëndëronte të bëhej gazetar i dëgjuar, t'i mahniste njerëzit me shkrimet e tij, si ata gazetarët që përmëndeshin nëpër romane. Në ato çaste atij s'i pëlqente fare vetmia. Bota e fantazisë ishte e bukur. Atij nuk i vinte mirë të shkëputej prej saj. Buzëqeshte i lumtur Zanën, që me vështrimin e parë, e bëri për vetë. E pse, vetëm Zanën? Po ku do të përfundonte vallë?

Në mbrëmjet e freskëta të vjeshtës, kur Za-

na e largonte, ai ndalej i zemëruar. Sytë e tij të gëzueshëm errësoheshin.

— Ti s'më do, jo, s'më do...

Asaj i shkëlqente fytyra nga lumtëria.

Ja si ishin rrokullisur punët. Ja ç'ndryshime kish pësuar Zana, dhe shoqet për rreth s'mund t'i kuptonin këto gjëra... Ato një e dy do ta vështronin vëngër, do t'i hidhnin ndonjë thumb, do t'i prishnin planet.

Të nesërmen ajo veshi si përherë përparësen e bardhë, kaloi në koridorin e ngushtë të laboratorit, ngjiti shkallët e katit të dytë dhe u ul pranë maqinës së vet.

— Dhjetë minuta vonesë, — dëgjoi një zë.

Nuk u përgjigj. Edhe ajo e dinte që ishte vonuar. Po pse ja thonë? Apo për t'i prishur gjakun? Jo pesë minuta vonesë, jo dhjetë, punë të madhe!

Pa e pasur fare mëndjen aty, ajo morri ampula nga një kuti dhe i hidhte në tjetrën. Sikur s'i bënin duart fare. Mendonte gjithnjë Petritin, përfytyron shëtitjen që kishin bërë një ditë më parë dhe takimin që e priste.

U hap dera. Hyri shefi i repartit, një mesoburrë.

— Zana, pse erdhe vonë?

Ajo as që i ktheu sytë nga ai.

— Më shurdhuat me këto pse-të! — U përgjigj dhe vazhdoi të stamponte. Shefi mbylli derën dhe shkoi në drejtori, kurse Zana as që u shqetësua fare. Shoqet e vështruan me habi.

— Ç'ju duhet juve? A ju hyn gjë në punë? Jo? Atëhere mos u bëni merak për shefin. E ka gjetur ai, gjithmonë me mua, sikur s'ka punë tjetër.

— Po ne për të mirën tënde... — Zana sie la Ritën të mbaronte.

— S'kam nevojë për të mirën tuaj, dëgjoni?

— Po, pse? — Bukua ju afrua pranë, i mbështeti dorën te supi.

— Pse? Ti, kur ke qejf, punon për bukuri. Po të duash ti jo që bëhesh shoqja jonë, po edhe na e kalon.

— Shoqja juaj?... — Në buzët e saj lodroi ironia.

«Çfarë kujtojnë ato?... Mos mendojnë se janë më të mira se unë?..»

— Hël... — ja bëri nëpër dhembë dhe vështrroi nga ato. Rita dhe Bukua panë njëra tjetrën të çuditura.

— Shumë mënd shisni me atë titull, që po ju japin... Nuk e shikoni, edhe pa titull jam për bukuri...

Të gjitha vajzat heshtën. Vetëm maqinat nuk pushuan.

Zanës zuri t'i dhembë koka. Ajo merrte me përtim ampulet nga një kuti, i stamposte!

...Ampule, ampule... Dora merrte pa pushim... Merrte hidhte e merrte përsëri... Sytë asgjë s'shikonin.

«E kur do të mbarojnë gjithë këto ampula?..» vetëm për këtë mendon.

Të nesërmen e kësaj dite, në drekë, si përherë, ajo ngjiti shkallët për në katin e dytë. Disa vajza, që zbrisnin shpejt, e shikuan me qortim, kthyen kokën dhe diç pëshpëritën. Në koridorin e gjatë thirrën:

— Zana, në drejtori!...

I zbriti shkallët ngadalë. Kur hyri në drejtori, vuri re pranë tavolinës së gjatë të drejtores

shës Bukon, Vekon dhe Ritën. S'arriti të thoshte as mirë dita. E urdhëruan të ulet. Pastaj drejtoresha ju drejtua me rreptësi vajzave:

— Në rast se tek ne përsëritet edhe një herë ajo që ndodhi, ta dini se do ta pësoni keq...

Ato vështruan njëra tjetrën me habi.

— Akoma s'e paski marrë vesh? Jua them unë atëhere. Nga pakujdesia juaj, mund të ishin marrë më qafë kushedi sa veta. Në Kutinë ku duhej të ishin vitamina B12, kishit vendosur dhe striknin! Kush e bëri këtë?... Kush stamposi vitamina dje? Flisni!

Të gjitha, përveç Zanës, ulën kokën. Ajo vështronte herë njerën, herë tjetrën dhe lëvizte gishtërinjtë me nervozitet.

— Nuk flisni?... Atëhere ju lajmëroj se nuk keni të drejtë të luftoni për të marrë titullin «skadër e punës socialiste».

— Të gjitha kemi stampuar, — tha Bukua, pa vështruar fare nga Zana.

Po ajo u ngrit ngadalë. Ju drodhën duart. Ndjeu të ftohët.

— Unë nuk mundem të punoj më në këtë repart... Ato s'kanë stampuar vitamina. Jo. Vetëm unë kam stampuar... Unë jam fajtorë. Më hiqni vërejtje. Po unë... Nuk jam në gjendje... Doni t'ju ngatërroj dhe ndonjë gjë tjetër? Atëhere më lini...

— Domethënë se e ke bërë ti? S'je në gjendje?! Ç'ke... Pse s'punon me mënd në kokë?

Drejtoresha u rrëmbye.

Zilja e telefonit e ndërpreu. Pyetën për të njëjtën gjë. Ajo i siguroi që të mos bëheshin merak, se kontrollit nuk i shpëtonte asnjë gabim.

— Ikëni, u sqarova tashti, — u tha ajo vajzave.

Zana i ngjiti shkallët duke vrapuar; hapi derën dhe u ul në karrige; qau.

«... Një shkak duan dhe gati janë të më përjashtojnë... Po sikur?..» Duart i dridheshin, s'i bëhej fare të punonte... Pas pak, dikush hyri dhe lajmëroi se në orën katër do bëhej mbledhja e organizatës së rinisë. Asnjë s'duhej të mungonte. Zana u trullos fare. Vështroi nga Rita e Bukua, që punonin të pikëlluara, kërciti dhëmbët.

— E çë? Ç'do të më bëni?... Do të më varni?... Spiune!...

Vajzat heshtën. Ato as vetë s'e dinin si t'ja bënin hallit.

Dhe Liria, sekretaria e partisë, hyri e alarmuar. Thërriti Bukon.

...« Edhe ajo për mua ka ardhur sigurisht...» mendoi Zana dhe u inatos më keq. «Sikur s'kanë punë tjetër» Ajo qeshi me të madhe. Askush nuk i foli.

Kur mbaroi puna s'i hodhi sytë askujt. Doli me të shpejtë përjashta, pastaj hyri në sallë. U ul afër dritares, ktheu anej karrigën dhe filloi të sodisë natyrën. Vetën e hiqte të qetë, por gjithë vëmëndjen e kish përqëndruar te bisedat, që bëheshin rreth e qark dhe përtypte një pastë.

— Si i shkon poshtë ajo që ha dhe s'i mбетet në grykë! — tha dikush.

— Ha, ha, ha, — ja krisi gazit ajo me të madhe dhe vazhdoi të vështrojë nga dritarja.

«Sidoqoftë, unë jam heroinë... Të gjitha flasin vetëm për mua» — mendoi ajo.

— Fillojmë? — u ndie një zë nga tavolina e

presidiumit. Zana as që e ktheu kokën. Përtypej dhe vështronte nga dritarja.

— Fillojmë, po e përsëris, — tingëlloi po ai zë.

Të gjithë shikuan nga ana e saj.

— Se mos ka turp! — tha njëra.

— Të kishte, s'do ta bënte atë që bëri.

— Ktheu këtej, Zana!

— S'më ka marrë malli të të shoh!... — u përgjegj ajo thatë.

— Dhe i thua vetes e re!

— Si s'të kemi dhënë dërmën me kohë!... — tha një punëtore e inatosur pranë saj.

Zana ja nguli sytë e zemëruar, donte t'i përgjigjej, po e mblodhi veten. U bë dyllë e verdhë në fytyrë. Iu morën mëntë.

«Po sikur t'më përjashtojnë me të vërtetë?... Si s'e kam menduar këtë gjë! — u merakos ajo.

Uli kokën dhe filloi të dëgjonte Bukon, që kish marrë fjalën.

— Nuk do të zgjatemi shumë. Çështja është vetëm për një njeri dhe mendoj se është e kotë të përsërisim ato që dimë. E në ç'mbledhje s'kemi folur për Zanën?! Ajo asgjëje s'i ka dhënë rëndësi, prandaj mendoj se duhet marrë një masë. Fjalën e kini ju.

Bukua vështrroi nga Zana, që rrinte kokë-
ulur.

— Unë propozoj ta përjashtojmë nga organizata e rinisë, — tha dikush.

Zanës iu errën sytë. Lot të nxehtë pikuan mbi dorë.

— Kurse unë... — Dhe vajzat flisnin njëra pas tjetrës. «Mos më bëjnë veshët? Apo mos jam në ëndër?» Ajo nuk kuptonte asgjë...

— Çfarë?! — Uli kokën me rrëmbim dhe filloi të qajë me të madhe.

— Kush është për përjashtim? — përsëriti Bukua.

Zana pati fat. Shumica vendosi që, këtë radhë, t'i hiqej një vërejtje e rëndë me shënim në biografi.

* * *

7.

Një javë më vonë, kur Zana kish vendosur të sillej ndryshe, duke nxituar për në laborator, ndjeu se dikush e thirri nga pas. Ktheu kokën, fare pranë saj pa një grua të panjohur. Ajo i kërkoi të falur, që e ndali ashtu papritur dhe i shprehu dëshirën të njiheshin; pastaj i tha se ishte rrobaqepëse dhe se, së shpejti, disa modele të saj do të figuronin në ekspozitën e modës. E kështu, rrotull e rrotull, ajo e solli fjalën atje ku deshë: i propozoi Zanës, që t'i vishte ajo fustanet e saj në atë ekspozitë. Si shpërblim, i tha se do të merrte një shumë të mirë. Zana u bë gati të kundërshtonte, po kur dëgjoi që bëhej fjalë për lekë, u gjallërua pak; filloi të dëgjojë më me interesim.

Ajo ëndëronte prej kohe për një fustan muar, bojë qielli me xixa, të gjerë, që të hapej e të përdridhej kur ajo të rrotullohej në krahët e Petritit, një fustan që t'i habiste të gjithë.

Ndaj e pranoi propozimin dhe të enjten, d.m.th. atë ditë në orën katër duhej të paraqitej në rrobaqepësi.

«Në orën katër...» Ajo mendonte vetëm këtë gjë, kur mori ampulën e fundit për të stampuar; pastaj zgjati dorën të merrte borsën; nxori kreherin. U pa te xhami i dritares dhe u bë gati të ikë.

— Vajza, shpejt në mbledhje! — tha Rita.
Zana vështroi me dyshim nga ajo.

— Ju kemi lajmëruar që dje, — tha përsëri Rita. — Kemi takim me kombinatin...

«Dje!.. Ajo dje s'kish qenë fare në të; as që kish dëgjuar gjë. Gjithmonë do t'i dilte gjësendi përpara!

Zbriti shkallët me të shpejtë; hyri në drejtori; kërkoi lejë. Aty i thanë se është e pamundur. Takimi me gratë e kombinatit kish mjaft rëndësi për të gjithë, dhe aq më tepër për Zanën.

— Po... — Ajo s'arriti të mbaronte fjalën. Drejtoresha ngriti supet.

— S'kam ç'të të bëj, — dhe i ra telefonit. Zana u ngrys e iku tërë inat.

«Eshtë ajo, se po të ishte ndonjë tjetër... Oh, do ta kishin lejuar fët e fët... Ta sjellin në mafë të hundës këto. Të ikësh e mos t'i pyesësh fare... Kështu ë duan.» mendonte me vete.

Tërë hundë e buzë, u ul në një stol nga mesi i sallës, afër Dritës, një shoqe nga reparti i solucionit.

Punëtorët e kombinatit hynë në sallë. Drita se çfarë i tha Zanës. Kjo vetëm tundi kokën e s'i dha asnjë përgjegje. Duartrokitjet s'kishin të sosur.

— Tek ne kanë ardhur për shkëmbim eksperiencë një grup punëtoresh nga kombinati «Stalin»; — u dëgjua zëri i fortë i drejtoreshës.
Në sallë ra një qetësi e madhe.

— Të gjitha këto shoqe, që shihni këtu, marrin pjesë në brigadën, e cila disa ditë më parë fitoi titullin «Brigadë e punës socialiste». Kjo brigadë kryesohet nga shoqja Ana Bani.

Zana s'i hiqte sytë nga zeshkania sykaltër, që qëndronte pranë drejtoreshës, buzëqeshte dhe duartrokiste e gëzuar me gjithë zemër.

Pasi bëri një hyrje të vogël, drejtoresha ja dha fjalën Anës. Zana shkruajti në një pusulle: «Unë jam krice.» E zuri atë me një gjilpërë me kokë dhe ja vuri në shpinë Lules, që qëndronte para saj nga e majta. Drita e pa dhe qeshi. Lulja, pa ditur gjë, ktheu kokën plot gaz.

— Edhe gëzon! — ja bëri Zana dhe qeshi me zë.

— Pushoni! — thërriti dikush, kurse një grua hoqi pusullën nga shpina e Lules, e bëri copa-copa dhe ja hodhi Zanës përpara.

— Bëre heroizëm të madh! — i tha ajo me tallje dhe u fryu copave të kartës në drejtim të saj.

— Pushoni! — thirrën përsëri.

— S'dua.

Asaj s'ja zgjati askush. S'dinte ç'të bënte. I ra Dritës me bërryl, grryejti diçka në tryezë; vështroi nga presidiumi. Ana fliste qetë e kup-tueshëm.

Pastaj u ngrit Rita. Kjo falënderoi gratë e kombinatit dhe u zotua përpara tyre, në emër të brigadës, se ajo dhe shoqet e saj do t'i kryejnë më së miri detyrat që u dalin. Nga brigada e tyre u bë ky propozim: për shfrytëzimin në maksimum të maqinerive, të krijohet një turn i dytë, në disa raste dhe një turn i tretë.

Rita heshti; priste përgjigjen e shoqeve.

Zhurma përshkoi sallën. Vajzat e gratë pëshpërisnin.

— Ne japim dy veta. Të gjitha jemi të një mendimi.

Një grua dyzetyjeçare vështroi e kënaqur përçark. Ishte krenare.

— Edhe ne! — salla gumëzhiu si koshere bletësh.

— E kush do të punojë pas dite dhe natën? Rita?... — tha Zana.

— Ju që jeni çupa, u përgjegj një grua aty pranë.

— Punoni vetë ju, ju që... — po nuk e zgjati. Shumë sy e vështronin. Ajo heshti.

Mori një copë kartë e bëri fishek, pastaj e vuri në gojë, i fryu dhe, me ndihmën e gishtërinjve, e hodhi mbi kokën e të tjerave.

— Raketa e parë! — i tha Dritës dhe qeshi.

— Zana! — i folën nga pas. Ajo s'e kthëu kokën.

Në sallë u vendos prapë qetësia. Po prapë kjo u prish nga ajo zeshkania sykaltër. Ana foli plot zjarr e entuziazëm; pastaj heshti, treti vështrimin në dritaren karshi e, si të kujtohej për diçka, u drejtua nga punëtorët.

— E dini çfarë? A s'do të ishte një meritë e madhe e atyre që luftojnë për të fituar titullin «brigadë e punës socialiste», sikur ato në punë, me ndihmë, t'i tërheqin në radhët e tyre punëtorët, që janë të prapambetura?

8.

Zana kish gati pesë minuta që priste në drejtori. Ishte ulur në një karige pranë tavoli-

nës dhe vështronte pa kuptim nga dritarja. Liria, që e thirri, se nga u zhduk dhe ende s'po vinte, kurse asaj, Zanës, i dhëmbte koka, i merrrej fryma dhe s'mund të priste dot.

«E padurueshme kjo pritje... E ç'do t'më thonë? Të përjashtuam! Mos të vish më! Po, po, kështu do thonë. Më fshinë nga defteri. S'ka më laborator. Dje e tepërova fare. Si do të bëj pastaj? Ku do të mbytem? Një punë tjetër? Po shënimi në librezë? Apo të shkoj e t'i bie në gjunjë xhajës?? — mendonte Zana e shqetësuar.

Ajo s'luajti fare nga vendi kur u hap dera. Liria hyri me një tufë shkresash në duar.

— Paskë ardhur?!...

Ajo nuk u përgjegj. Gjithë vëmendjen e kish përqëndruar në një pjesë të tavolinës mbi të cilën lëvizte pa pushim gishtin e madh. Shqetësimi nuk i shqitej.

«Ja, tashti Liria do të hapte gojën dhe do ta lajmëronte, do ta dëbonte dhe kushedi se ç'do t'i thoshte...

Liria u kollit. Se ç'rregulloi në tavolinë, pastaj, iu drejtua Zanës:

— Po, mbaje mend! — se herë tjetër ne s'marrim parasysh asgjë. S'të falim më. Tashti duhet të kërkosh falje para kolektivit.

Zana rrotulloi dy-tri herë sytë e mëdhenj dhe të kaltërt, pastaj u ngrys në fytyrë.

— Falje? Përse? Unë mund të gjej punë edhe në ndonjë vënd tjetër. Kudo mund të punosh sot. Ndoshta aty s'do të më trajtojnë kështu, ndoshta do të ketë shoqe më të mira... — Ajo ja dha të qarit.

— S'ke të drejtë, Zana, s'ke të drejtë aspak...

Një ditë do ta kuptosh këtë dhe do të pendohesh. Këtu do të jemi. Sa keq që nuk e ke kuptuar ç'shoqe ke! Shoqe të mrekullueshme! Ritën, Bukon, Vekon, Lizën e sa e sa të tjera. E di ç'kanë menduar ato? Të hyjnë në garë me ty, kush do ta marrë e para titullin e anëtarit të brigadës së punës socialiste.

Zana përsëri ngriti sytë.

I bënë veshët apo çfarë?...

Liria vazhdoi:

— Ato bënë një mbledhje, ku të cilësuan ty të zonjën për këtë punë...

Zanës i u kujtua se para ca kohe Rita, Bukua, Vekua dhe Liza shkuan në drejtori. Atë e lanë vetëm. Kur u kthyen, ato ishin ca si të gjallëruara, po asaj s'i folën fare.

— Pse talleni? — tha Zana me zë të dredhur.

— Jo, e kam me gjithë mend. Detyra jote e parë është të sillësh sa më mirë, që të të hiqet vërejtja që ke marrë.

Sytë e Zanës shkëlqyen.

— Pastaj, duhet të vazhdosh shkollën. Pa këtë nuk bëhet. Mund të japësh provimet me korrespondencë. Do ta mendojmë dhe më vonë këtë. Ikë, tashti. Si thua, mirë?

Liria i zgjati dorën.

Zana, si e trembur, e kapi atë dorë, pastaj iku me vrap.

Po ajo u kthye përsëri: — Këto ditë kam pak punë pasdite, do të figuroj në ekspozitën e modës. A mund të ma rregulloni të punoj në mëngjes? Gjer në Vitin e Ri? — Liria i buzëqeshi.

— Pse jo! Veçse dua të të them një gjë. Po

të punosh si duhet, ti ke mundësi të fitosh edhe këtu.

Zana as vetë s'e kuptoi si i ngjiti shkallët. Zemra i rrihte fort, fort. U ndal në koridor, u mbush me frymë, hapi derën. Të gjithë e pritën plot gaz. Ajo vetëm buzëqeshi; Filloi të stampojë e në çast ndjeu diçka të paspjegueshme në kraharor, diçka që e lëndoi dhe e gëzoi. Një «pse» e madhe, një «pse» e rëndë e vështirë për t'u zgjidhur i vërtitej në kokë.

«Pse vallë? Pse sillen kështu me'të?» E në të njëjtën kohë i erdhi edhe turp nga vetja e saj. U skuq e tëra. I kujtohej se një ditë më parë, si kish dalë nga mbledhja, ajo kish shkuar te rrobaqepësja. Pastaj kish takuar Petritin.

— Më dukesh e mërzitur, — i kish thënë ai.

Dhe ajo i ish hedhur menjëherë.

— Më thuaj, Titi, a s'kam të drejtë? Ngrihen, propozojnë, shesin mënd para të gjithëve jo të punojmë me dy turne, jo me tre. Për mendtë e tyre ta pësojmë edhe ne, të mbyllemi gjithë pasditen brënda mureve. As kinema, as shëtitje. Të kthehemi në orën njëmbëdhjetë të natës në shtëpi.

Dhe i kish shpjeguar fije e për pe propozimin e Ritës...

— Ty, po s'të pëlqeu, mos prano. Nxirr ndonjë shkak. Po deshe, unë kam një shok doktor.

9.

Në parkun «Rinia» ata gjetën një stol të veçuar dhe u ulën. Vështronin njëri tjetrin e,

nuk flisnin. Thellë nga parku dëgjohej melodia e një muzike. Rreth e qark ishte errësirë. Gjethet thujse nuk lëviznin fare...

Zanës nuk i pëlqente heshtja. Sidomos kur ishte me Titin. Mendohej të gjente diçka, fundja një fjalë, sa të çelte bisedën.

— E dëgjove atë djalin që recitoi? — Petriti e vështroi në sy.

— Simpatik ishte.

Gjethet, si të tnebura nga një fllad që fryu, u drodhën lehtë.

— S'e kam fjalën aty. Sa bukur e kish shkruar!

Ai heshti, heshti dhe dëgjoi si në ëndër... Përsëri gjethet u drodhën. Ai vështroi Zanën.

«Vërtet ajo po flet?... Shiko, drejka, ditka dhe nga këto?...» tha me vehte.

— Pse s'flet? Apo s'të pëlqejnë. Doemos, je gazetar ti!

Petriti i kapi dorën. Ajo s'kundërshtoi. Vështrimin e kish tretur diku larg në errësirë. Diç ndjeu në kraharor, po as vetë s'e dinte se çfarë ndjenje ishte ajo. Për një kohë të gjatë, ata përsëri heshtën.

— Thuajmë ndonjë gjë! Ti s'po flet fare.

— Ç'të them?... — Pastaj shtoi:

— A shkojmë nga kisha e Shën Prokopit?...

— Oh, jo! S'u kam thënë në shtëpi se do të vonohem. Ne për sot nuk kishim lënë takim.

— E di, po punë e madhe!

— Jo, jo, Petrit, një herë tjetër. Pranverën përpara e kemi... Ku nuk do të shkojmë! Apo jo? — ajo qeshi. — Ke shkuar prapë me shërbim?...

Petriti nuk u përgjegj. I ra me këmbë një

guri aty pranë: gërvishti me thua mbëzhtetësen e stolit, ku kish vënë krahun.

— Gjithmonë nuk shkojmë, nuk shkojmë. Atëhere kot thua se më do!

— Pse? Po të shkojmë nga kisha, do të thotë se të dua?

Ai e vështroi me çudi.

— Kështu e kupton ti dashurinë, Petrit?

Ai s'foli. I ra përsëri gurit me këmbë.

— Domethënë nuk do.

—

— Me qënë se nuk shkojmë nga Shën Prokopi, ikim atëhere, s'kemi ç'bëjmë. Apo rrimë që të numurojmë yjet, si budallenjtë, — tha ai.

Zana e shikoi me dyshim. Sytë ju bënë të akullt. U ngrit me rrëmbim.

— Ikim, me qënë se s'kemi çfarë të bëjmë. Ikim, sigurisht.

Afër ministrive ata u ndanë. S'i thanë asnjë fjalë njëri tjetrit. Ajo mori rrugën për në shtëpi, kurse ai s'dinte nga të shkonte.

«Edhe budallaqe, edhe e mënçur, — tha me vete. — Nuk e sheh! Po do të më lutet një ditë!...»

Te shkallët e teatrit, ai dalloi shefin e redaksisë me një kolonel. Afër tyre qëndronin dy femra. Petriti u kaloi pranë, u përshëndet me ta dhe u ndal.

— Kam një material shumë interesant, — i tha shefit dhe i hodhi një vështrim me bisht të syrit femrave, që qëndronin pranë, një gruaje zeshkane me flokë të gjatë e buzë të kuqe dhe

një tjetrës, fytyrën e së cilës nuk e shihte mirë. Ajo qëndronte anash, bënte sikur lexonte afishet.

— Njihuni.

Petriti i dha dorën gruas zeshkane, ja zgjati edhe asaj tjetrës në krah, po ngriu në vend; ai ndeshi vështrimin e dy syve të zes, që shihnin fare pa përfillje.

— Njihemi, — tha ngadalë dhe vuri buzën në gaz, pastaj i shtrëngoi dorën Verës. Kur u ndanë, ai përsëri i shtrëngoi dorën dhe e vështroi kuptimplotë, pastaj i thirri një shoku të zyrës që i kaloi pranë, e zuri për krah dhe u nis nga ana e sahatit.

— Kush është ajo? pyeti ai si bënë nja dhjetë hapa, — ç'e ka kolonelin? Shiko, e zuri dhe për krah, — foli me kërshtëri.

— Është e bija, — shoku buzëqeshi. — Mos të vanë sytë?

Petriti nuk u përgjegj.

Verën e kish njohur në plazhin e Durrësit para ca muajve; kish biseduar disa herë me të, kish kërcyer një herë në pistë, kur ajo kish qënë me shoqe; e kish parë dhe në bulevardin e Tiranës, po kish bërë sikur s'e kish njohur. Ajo s'i dukej gjë përpara Zanës. Por kohët e fundit çështja kish ndryshuar. Ç'është Zana para saj? Një punëtore e thjeshtë, pa kulturë, mbesa e një pemëshitësi. A krahasohej ajo me Verën? Shoku i tha se ajo vazhdonte fakultetin e kimisë, se do të dilte inxhenjere. Ishte vajzë e vetme e kolonelit. A kish krahasim? Vërtet ndonjë bukuri s'kish, po sytë e zes të tërhiqnin mjaft. Pastaj s'mund të thoshej që s'ishte simpatike. Ajo kish një trup mesatar dhe të ngjeshur. Vetëm

këmbët sikur dukeshin pak të shtrëmbëra, po edhe ato s'prishnin ndonjë punë të madhe, aq më tepër po t'i mbante fustanet nën gju.

Te sahati, si gjithmonë, kish mjaft njerëz. Turma e bulevardit lëvizte ngadalë dhe qetë. Petriti ecte kokëulur. Mendime të reja po e turbullonin. Mendime të reja i zienin në kokë edhe Verës.

Petriti, kur i dha dorën, ja shtrëngoi me aq përzemërsi sa asaj iu duk se ja hoqën atë gozhdë të tmershme që i shponte gjoksin, atë gozhdë që kishin ngulur sytë e tij mospërfillës. Zëmëra iu drithërua dhe fytyra i shkëlqeu kur u largua ai.

10.

Zana doli e gëzuar nga rrobaqepsia. Prova e fustanit i doli shumë mirë, ashtu si e kish menduar ajo. Në paradën e modës, që u hap para ca ditësh, ajo pati shumë sukses. E duartrokitën më shumë nga të tjerat. Zana buzëqeshte e lumtur. Asnjë herë s'e kishte përfytyruar veten e saj aq elegante, me çantë dhe doreza si këpucët, me fustane e kostume aq të bukura.

Ajo vrapoi në stacionin e autobuzave. Në ora katër kish mbledhje. Do të fliste Bukua mbi disa çështje, që ishin shtruar ca ditë më parë në një konferencë të rinisë të Tiranës.

Si përherë, u ul në kolltuk e u tret në mendime. Mendime për Petritin, për të ardhmen. Ai, si duket, ish zemruar. Po ç'faj kish Zana? Si të donte ai do të bëhej? Edhe ajo kish tekat e saj. Pastaj... Sidoqoftë, në rast se ai e dashuron-

ta do t'i largchej edhe zemërimi. Ky mendim e gjallëroi.

— Si të mos e dashuronte? Si të mos e donte Zanën?

Ajo as që i kish bërë fjalë për fustanin. Ishte një surprizë për Vitin e Ri, që kishin vendosur ta festonin bashkë në pallatin «Ali Kelmendi», ose në ndonjë vend tjetër.

Autobuzi ju afrua laboratorit. Zana u ngrit nga vendi, zbriti, shpejtoi në rrugicën e vogël. Oborri ishte i zbrazët. Te dyert s'kish asnjë njeri. Ora ishte katër plot. Sa hyri në koridor, dëgjoi zhurmën që erdhi nga salla e madhe. Kjo ishte mbushur sa s'kishe ku të hidhnje mollën. Dikush fliste me zë të lartë. Një tjetër qeshte. Ajo vështronte rreth e qark, s'dinte nga të shkante; dëgjoi zërin e Ritës.

U tremba; kujtova se ishte vonë; desh u përplasa te dera.

— Ja, po vinë.

Presidiumi zuri vend. E mori fjalën Bukua. Zana nuk e dëgjoi. U skuq në fytyrë. Ju kujtua dita e lakimit me gratë e Kombinatit.

Pastaj veshtrroi Bukon që fliste me aqë shkathtesë. Asgjë s'kuptonte nga ato që dëgjonte.

— Sa mirë, ëh! — i tha Rita.

— Po... — Ajo tundi kokën.

— Ta bëjmë dhe ne si ata. Si thua ti?

— Po. — Më tepër s'dinte ç'të thoshte.

Bukua u ul. Punëtoret filluan të diskutonin njëra me tjetrën. U bë zhurmë. Pastaj u ngrit dikush. Të gjithë e dëgjuan me vëmendje. Zana më tepër se kushdo i bëri veshët katër.

«Të jem brënda e mos të marr vesh?» — gortoi ajo veten.

Pastaj Rita sqaroi çdo gjë.

— Edhe brigada jonë do të mundohet të rikonstruktiojë maqinat, që janë jashtë përdorimit.

Duartrokitje. Ajo buzëqeshi. Foli përsëri.

— Ja, qysh sot do ta lë maqinën që kam e do të punoj me një të vjetër, nga ato që si përdorim fare.

«Ja si qënka puna!» — tha Zana e ndjeu t'i merrej fryma. Diçka e shtrëngoi në kraharor.

— Budallaqja, sa e rrëmbyer që jam! Zana u mundua ta përmbante veten, se për pak desh u ngrit të thosh: «Edhe unë do të punoj me një maqinë të vjetër».

Rita u ul. Sofia, që s'kish as dy javë që punonte në repartin e tyre, se ç'pëshpëriti. Zana dëgjoi. Dëgjoi kur i tha Ritës:

— Maqinën time, që është e re, po ja jap Zanës. Unë do të punoj me tënden.

— Pse?

Rita u mvrejt. Pastaj shtoi:

— Zana ka më tepër përvojë se ty.

— Sidoqoftë...

Ajo s'arriu të mbaronte. Këtë radhë Zana s'e mbajti dot veten. U ngrit me rrëmbim...

— Me lejë?

Të gjithë vështruan nga ajo.

— Edhe unë do të punoj me një të vjetër.

U bë zhurmë. Dikush qeshi. Ajo u skuq.

Bukua filloi të duartrokasë. Pastaj duartrokiti gjithë salla. Liria buzëqeshi. Zana ndjeu diçka të pakuptueshme në zemër.

Vajzat dolën plot zhurmë në oborrin e

laboratorit. Sa kish filluar të errësohej. Morën rrugën për në stacionin e autobusit e për pak u ndodhën në atë të Durrësit.

Zana me Bukon u drejtua nga sheshi «Skënderbej». Dritat neon u jepnin rrugëve një ngjyrë të zbetë. Të dukej sikur ngrihej një afshë i ngrohtë nga trotuari, një mjergull e lehtë. Yjet ndriçonin aty këtu dhe thua se një dorë fëmije kish pikëzuar në qiell ca pika herë të mëdha e herë të vogla.

Hynë në vargun e atyre që kalonin bulevardit. Ajo veshtronte pa ndërprerje nga e majta; nevríkosej. Petriti as që dukej në vargun pambarim të njerëzve.

— Ikim, si thua?... — i tha Bukua.

— Mirë, ikim... — u përgjegj ajo pa qejf.

U kthyen përsëri nga ana e rrugës së Durrësit.

— Po hajde të marrim nga një hashure. — Zana e tërhoqi Bukon. Ajo nuk kundërshtoi. U futën në pastičeri. Njerëz të njohur dhe të panjohur hynin e dilnin. Pritën në radhë. Pastaj me tase në dorë shkuan afër dritares dhe qëndruan aty; vështronin në rrugë.

— Qenka shumë e nxehtë!

Zana s'u përgjegj. Ajo s'e hoqi vështrimin nga ana tjetër e bulevardit. Afër dyqanit të luleve Petriti po bisedonte me një vajzë. Sytë e tij qeshnin. Ai fliste pa pushim, fliste dhe buzëqeshte.

«Kush të jetë vallë?...» mendoi Zana plot cmirë.

— Buko, hajde të shkojmë!... — e la pambaruar hashurën mbi tavolinë dhe bëri nga dera. Po Petriti i dha dorën vajzës me rrobë jeshi-

le. Ajo e përshëndeti dhe u kthye. Zana u zbeh.
«Vera? Shoqja e saj e klasës? Ku e njeh Vera Petritin?» — tha si nëpër dhëmbë.

Donte t'a takonte e ta pyeste, po ai humbi në turmën e madhe të njerëzve.

U kthye në shtëpi e s'donte të hante. E shtrirë mbi minder, mbylli sytë, mendonte e trishtohet. Kjo natë i dukej kaq shumë e gjatë. Orët zvarriseshin ngadalë, ngadalë, kurse ajo donte që të fluturonin. E priste me padurim agimin. Atëhere çdo gjë do të sqarohej e ajo do të ishte e qetë si përherë.

Të nesërmen mori në telefon Petritin. E pyeti në e kish apo jo një libër. Ai iu përgjigj se mund të gjejë në librarinë e bulevardit. Zanës ju drodhën duart. Heshti. Ai priste andej. Kjo këndej.

— Alo?

— Hë!

— Petrit.

Përsëri heshti; s'dinte ç'ti thoshte; u zverdh në fytyrë.

— Takohemi sot?

— Jam shumë i zënë këto ditë.

Asaj ju morën mëndtë. Ngadalë fare, si e mpirë, lëshoi receptorin. Kur hyri në dhomë, shoqet e vështruan të shqetësuara.

Zana mori ampulen, por mëndjen e kish te Vera.

«Ajo. E kush! Ç'e kujton ajo veten?. Sa budallaqe që jam! E nga kush trëmbem? Petriti do të vijë në mbrëmje, do të më shohë me fustanin muar. Ai pa sy s'është. E ç'ka ajo më të mirë se unë?» — u mundua të qetësojë veten.

— Duhet të ndjek shkollën edhe unë. Fjalën

e kam dhënë dhe duhet ta mbaj. — vendosi Zana
fletë në fund.

11.

Zana dhe Bukua kishin dy ditë që punonin
natën. E kishin pak vështirë, po megjithatë pla-
nin e kanë realizuar.

— E, si kaluat? — u tha Rita tërë gaz sa
hyri brenda.

— Erdhe? Vajti ora? — e pyesin Zana dhe
Bukua me një gëjë!

— Do edhe dhjetë minuta të veje shtatë. Já;
po vjen dhe Liza. — përgjigjet ajo.

— S'passe fjetur mirë sonte. Të qenkan fry-
rë sytë. — Zana lë ampulën e fundit. Ngrihet.

— Hajde Buko, Çohu! U kemi hua dhjetë
minuta. Si thua? Jua shpërblejmë me dyfishin?

— Si u veshën, Bukua dhe Zana morën rrugën
me këmbë. Për fat autobuzi u kaloi pranë dhe;
me një shenjë të tyre, qëndroi; s'kaluan as pesë
minuta dhe ai u mbush plot.

Në rrugë kish lëvizje të madhe. Njerëzit
ecnin në drëjtme të ndryshme; ecnin me hap
të shpejtë, sikur vraponin. Zana, si u përshëndet
me shoqen, zbriti në stacionin e parafundit; i hi-
pi një dëshirë të ecte në këmbë, të sodiste Tira-
nën në një mëngjes dhjetori.

Frynte pak erë e ftohtë. Ajo ngriti jakën e
pardesÿsë, e mbërtheu gjer në grykë dhe vazhdoi
të ecë me ngadalë.

Shpejtojnë. Të gjithë shpejtojnë, as koken
nuk kthejnë.

S'kishte aspak dëshirë të kthehej në shtëpi! Kish përpara një ditë të tërë. Ç'do të bënte, ku të shkonte? Mori rrugën nga Tirana e re. Një mjergull e hollë zvarrisej rreth kodrës, mbi Universitet. Parqet, nga të dy anët e rrugës, gjelbëronin, megjithëse ishte dimër. Dëgjoheshin zëra fëmijësh, të qeshura të rinjsh.

Kur u kthye në shtëpi s'mund të shkëputej nga pasqyra. Fustani muar asaj i kish dalë si askujt tjetër. Atë e patën lënë dy ditë në vitrinën e rrobaqepësisë dhe kushdo që kalonte andej, ndalej që ta shihte. Vetë Zana qëndroi dy tri herë pranë njerëzve që e vështronin dhe dëgjonte me vëmendje ato që thoshin.

— Kur s'kanë shkruar se i kujt është! — mendonte në ato çaste.

Rrobaqepësia i tha se brënda atyre ditëve tri vajza të tjera kishin porositur fustan si ai, po ajo s'duhej të mërzitej, se si Zanës, askujt s'do t'i shkonte.

Dhe me të vërtet ajo dukej e mrekullueshme. Ç'ishin artistet e filmave? Zana ishte yll para tyre. Flokët e gjata e valë valë mbi supe i shkëlqenin plot bukuri. Këpucët e bardha e tregonin mjaft elegante.

U zvesh me të shpejtë; veshi po ato rrobe që kish dhe doli nga shtëpia.

Edhe për dy ditë ishte Viti i Ri dhe ajo as që kish biseduar me Petritin. Kish gati një javë që s'e kish parë. E mori në telefon nga MAPO-ja. Ai i tha se natën e Vitit të Ri e kishin caktuar me shërbim dhe se i vinte shumë keq që ndodhi kështu; i uroi asaj një vit të lumtur e të mbarë.

Zana u hutua aq shumë sa s'dinte ç'ti thosh-

te. Shkoi në shtëpi; u shtri, po gjumi nuk e zuri.
Ç'nuk mendoi!

«Pa tjetër ka shërbim. Si do të më gënjejë?»
— përsëriste me vete.

Pasditë ajo u takua me Bukon, i ranë bashkë rreth e qark bulevardit, po nuk e panë gjë kundi Petritin.

— Ku do ta festosh Vitin e Ri? — pyeti Bukua Zanën.

— Në asnjë vënd.

— Pse? Ti the në pallat.

— Po... — Zana ngurroi t'i hapej Bukos. Pastaj e vështroi atë në sy dhe i tha ngadalë:

— Do veja me një shok aty...

— E mora me mend, — ja priti Bukua.

— Pse?

— Të kam parë me të.

— E, si?

— Kështu duket i mirë... Po unë s'e njoh... Zana uli kokën.

— Ai ka shërbim atë natë.

— Po ti hajde me ne!...

— Jo... Kisha dëshirë me të...

Tek cepi i rrugës pa xhajën e vet që bisedonte me një shok. Zana e pëshëndeti lehtë me kokë dhe kaloi pa bërë zë.

— Kush është kjo? — Shoku s'ja shqiti sytë Zanës gjersa ajo u zhduk në rrugicë.

— Mbesa ime, e kam rritur si vajzë... — u përgjegj Muçua.

— Qënka e bukur! — buzëqeshi tjetri.

Ata vazhduan bisedën e mëparëshme, pastaj u pëshëndetën, duke i shtrënguar dorën njëri tjetrit.

— Shiko, kije kujdes mbesën... T'i gjejmë

një djalë për kokë. — s'harroi të thoshte shoku.

Muça në fillim buzëqeshi. E vështroi pa të keq shokun dhe mori rrugicën, por befasi i shkëlqyen sytë: «Një djalë për kokë... Mos e ka ndër mend për ndonjë njeri të tij?»

Ktheu kokën, porse shoku ishte zhdukur.

«Si nuk ka menduar më parë? Si ka harruar fare se Zana mund ta lidhë me miq të mirë? Ka dy pëllumbesha në shtëpi dhe s'kujdeset fare për to...» qortoi Muça veten.

— Po përgatitemi, apo jo? — thirri ai plot gaz sa hyn në koridor. — Do ta festojmë si jo më mirë këtë vit. — Zveshi pallton dhe ja dha së shoqes. Zana zbriti shkallët ngadalë dhe vështroi nga ata.

— Hajde te xhaja! Hajde, — i thirri ai.

Ajo u shtang në vend. Nuk u besoi veshëve. Ishin bërë gati katër muaj që ai e vështronte vëngër, i gërthiste.

— Si thua, s'duhet të na gjejë Viti i Ri të zemëruar... — ai e përqafoi, i ra dy-tri herë krahëve. Zana buzëqeshi ëmbël. Muça e pa dhe u kënaq.

— S'besoj të kini gjë andej nga puna. — i tha butë. — Do ta kalojmë bashkë Vitin e Ri, si thua?

Zana tundi kokën. Dita vajza e Muços qëndronte mënjanë dhe qeshte. Në ato çaste, asaj i dukej i ati aq zemërgjërë, aq i mirë e i dashur, sa që i vinte t'i hidhej në qafë e t'i thosh: «Më fal, baba, që mendova keq për ty...».

Se Dita ishte mërçitur shumë nga i ati. Një ditë, para se të shkante në shkollë, ish kthyer në dyqanin e tij. Kish dashur të merrte diçka për të ngrënë në pushimin e madh. Kur kish

zgjatur dorën të portokallet, i kishin vajtur sytë të çmimi i tyre.

— Baba! mós e ke shënuar gabim çmimin?
— pyeti.

— Njëqind dhjet të jetë, — u përgjigj ai thatë.

— Një qind?! Vërtet? Po shteti i ka pesë dhjetë lekë.

— Prandaj, lëshoje portokallin se më kushton njezët lekë. — Dita mori çantën dhe iku më vrap. Nuk e ktheu asnjëherë kokën.

«...Baba i thëncin! Mirë ja bën Zana... Po do ta shohë po s'ja punova edhe unë...» tha më vete.

12.

Muça hyri në dhomë i gëzuar.

— Gjëjehi çkam këtu! Hë, kush e gjen?,
— thirri ai.

Të gjithë vështroan më habi.

— Hajde, Zanë, te xhaja... — Ai i vari në qafë një gjerdan me gurë të çmuar. — Ja edhe për ty, Dita...

Lija u prish në fytyrë. Nënë Tixhja u zbeh. Zana e Dita s'u besonin syve; ato puthën Muçon në faqe, pastaj vrapuan në dhomën e priftjes, të pasqyra...

— Hë, thoni që s'mendon për ju xhaja...

Ato buzëqeshën; i Rerkuan lejë të rrinin lart, pranë radios. Morën një pjatë me arra e me fiq dhe u nisën.

— Kushedi se ku është! — tha Zana.

Dita e kuptoi se për kë e kish fjalën. Za-

na i kish treguar gjithçka për Petritin, asgjë s'i kish fshehur...

— Si thua?

Dita ngriti vetullat e supet njëkohësisht dhe heshti. Radioja transmetonte meloditë më të bukura. Ato dëgjonin në heshtje, secila në mendimet e veta. Melodi të njohura. Tango, fokstrot, vals.

Zanës i dukej se po kërcente bashkë me çiftet e tjera në sallën e pallatit «Ali Kelmendi». Buzëqeshi. Sytë e mëdhenj i lëshuan xixa. Vështrimin e treti diku.

— E di, Dita? Ja, në këtë muzikë jam njohur me Petritin... Unë po bisedoja me Lenën... Më dukej, se më e lumtura nga të gjitha, aty, isha unë. S'kisha ndjerë asnjëherë kënaqësi t'atillë. Sikur gjithë gëzimi i asaj mbrëmjeje më përkiste mua, sikur të gjitha gjërat ishin të mijat. Valsi sapo kishte filluar. Ndjeva se s'kisha fuqi ta përmbaja veten. Zemra më rrihte fort, doja të ngrihesha, të fluturoja, të këndoja me zë të lartë. Në çast dikush më ftoi... Unë as që e pashë në fytyrë. U ngrita, i dhashë dorën. Ai më tërhoqi lehtë dhe në filluam të rrotulloheshim në sallën e madhe. Ai ishte Petriti...

Dikush trokiti fortë që jashtë. Ato zbritën shkallët me rrëmbim; hapën derën.

— Erdha të të marr — i tha Bukua Zanës. Do të vish me ne, pa tjetër.

Zana kundërshtoi. Bukua diçka i tha në vesh.

— Vërtet? — Ajo s'besoi; vrapoi në dhomën e saj, pastaj në kuzinë.

— Më thërresin shoqet, nuk do të vonoj, — i tha xhajës. Ai u kollit, po s'u përgjegj.

Bukua e ndihmoi të vishej, i mbërtheu fustanin, i lidhi brezin, pastaj e veshtrioi.

— Do të mahnitësh botën. E di? Sapo e pashë Petritin që hyri brënda s'prita më.

Zana veshi pardesynë dhe, si u përshëndet me Ditën, doli.

Salla e zbukuruar e pallatit «Ali Kelmendi» që mbushur plot, kur hynë ato.

— Ku është? — pyeti Zana. — Apo më gënjeve?...

— Mos u bëj merak, se do ta shohësh. — tha getë Bukua.

Zana e ndjeu veten si jo më mirë. Vështronte herë nga dera, herë nga çiftet që rrëshqasin lehtë. Ishte po ajo sallë, ku katër muaj më parë ajo u njoh me Petritin, po ato melodi të njohura, veçse tashti ajo rrinte në një vënd tjetër dhe ndjente diçka të çuditëshme në kraharor, tamam sikur do të hynte për të dhënë ndonjë provim të vështirë.

Dhe ja, Petriti bashkë me një shok u ul në një çip. Diçka thanë, pastaj filluan të vështronin nga të gjitha anët.

Zana nuk i hiqte sytë nga ai. E kur vështrimet e tyre u takuan ai e pa me habi, si të qe ndodhur përpara një diçkaje të papritur. I tundi kokën lehtë dhe nuk vështrioi më nga ana e saj. Zana nuk e dha veten; ajo ndiqte me sy çiftet që rrotulloheshin dhe befas u trondit; zgjati kokën për t'u bindur. Po sytë nuk e gënjyen. Vera, duke u gajasur, kërcente në duart e një djaloshi. Ja, ajo po i afrohej Petritit dhe i buzëqeshte.

Muzika mbaroi. Petriti afroi një karrigë pranë tij. Vera u ul e kënaqur, e qeshur, e

lumtur; rregulloi fundin e gjërë dhe filloi të pyesë për diçka.

Zana u zverdh.

— Berti, kërce me Zanën! — i u drejtua Bukua të vëllait.

Zana nuk donte të ngrihej, po ajo e detyroi.

— Më je bërë limon në fytyrë. Hë, merr veten!...

Fustani muar filloi të përridhej nën tingujt e valsit. Ishte po ajo muzikë që dikur e ngriti peshë zemrën e saj, i ngjalli sa e sa shpresa, i hapi dyert e ëndërave të bukura. Fustani muar rrotullohej, hapej dhe zvogëlohej, duke treguar herë herë tylin e zhuponit. U ngrit edhe Petriti me Verën. Zana u mundua mos ta jepte veten, po një lëmsh sikur i zuri frymën; ndjeu, se edhe këmbët i hidhte me përtim.

Vetëm pas gjysmë ore, Petriti kërceu me Zanën. I u duk e domosdoshme që të kërcente. Po sikur ajo të bënte ndonjë marrëzi? Sikur t'i prishte punë?...

— Sot qënke bërë peri, — i tha si me të qeshur. Ajo nuk nxorri asnjë zë; pastaj guxoi dhe pyeti.

— Ti sikur kishë shërbim?

— Po ja, ky është shërbimi. Tashti këtu, pastaj në një vend tjetër.

Ajo heshti.

— Më dukesh sikur s'je në qejf.

— Të kujtohet, Titi, katër muaj më parë se si u njohëm këtu? Ti atëhere kërceje vetëm me mua!...

— Mos do që edhe sot...

— Jo, Titi, jo... Unë s'të ndaloj... Po unë dua të bisedoj me ty. Kam diçka...

— Të bisedosh?... — Ai s'mbaroi. «Me të vërtetë që duhej biseduar, duhej biseduar sa më parë, urtë e butë. Duhej ndarë çdo gjë, ashtu pa të keq. «tha me vete ai,

— Mirë, në datën tre, ora pesë, te vendi i zakonshëm. Këtu s'mundem.

Asaj ju duk sikur dëgjoi një zë tjetër të ftohtë, të vrazhdë, s'guxoi as ta vështronte në sy. Muzika mbaroi. Plot vrer, ajo u kthye në vënd. Mëndja ju prish fare. S'dinte ku të përqëndrohej, nga c'send të mbahej. Valsët, tan-got përsëriteshin e përsëriteshin pa mbarim, Petriti s'po dukej më.

Afër orës njëmbëdhjetë e gjysmë Vera vëshi pardesynë dhe iku. Zana e ndjeu veten të lehtësuar. U çel në fytyrë; u gjallërua pak dhe priti me padurim ftesën e Petritit. Po s'kaluan as dhjetë minuta e ai u zhduk nga salla.

Zana e humbi fare, me zor i mbajti lotët. pastaj, si të ish kujtuar për diçka, u drejtua nga dera dhe zbriti me rrëmbim shkallët.

Një shi i lehtë lagte trotuarët. Zana vështroi nga të dy anët e rrugës: nuk dalloi njeri; hodhi vështrimin në mes të bulevardit: atje pa Petritin, që ecte me hap të shpejtë, në drejtim të trotuarit tjetër. Donte t'i thërriste, po i erdhi rëndë. Vendosi ta ndjekë pas, t'i thosh se s'kish të drejtë se... Te muri, afër rrugicës, dalloi një siluetë vajze; u bë gati të vërsulej andej, por disa maqina që kalonin njëra pas tjetrës ia prenë rrugën. Dritat e verbuan. E kur rrezet e tyre rrëshqitën rrëmbimthi, në trotuarin karshi, ajo nuk pa më njeri. Disa njerëz, që kalo-

nin me hapa të shpejta, për t'i shpëtuar ndonjë shiu më të madh, e shikuan me habi, kurse Zana nuk dalloi asgjë. Vetëm pas pak ajo e ndjen veten të lagur. Lot të ngrohtë i rrëshqisnin nga sytë, lot të hidhur. Me vështirësi i mbante dënesat. Fustani i gjerë muar, i ngjitur pas zhuqonit, sikur lotonte bashkë me të. Një djalë, që i kaloi pranë, u ndal; e shikoi; iku, pastaj, u ndal prapë.

— Si thua, do të vish?... — i tha me ngadalë.

Zana as që e ktheu fare kokën. Eci me vrap, duke qarë dhe kaloi nga poliambulanca për në shtëpi.

Gjithë natën nuk mbylli sy; në mëngjes u ngrit e buhavitur dhe fare pa fuqi; ra përsëri në dyshek; vështroi tavanin e nxirë, pastaj sytë i vanë te gozhda, ku varte më parë fustanin prej basme.

Fustani muar... Sa shumë kish ëndëruar për të, kurse tashti i vjen të ngrihet e ta bëjë copa copa.

Aty nga ora dhjetë erdhi Bukua; në dorë mbante pardesynë e Zanës.

— Mirë që e vumë në një numër, se do t'i kishe larë duart prej saj... — Bukua i buzëqeshi! Zana s'fliste fare.

— Sa budallaqe që bëhesh! Nuk e sheh? Ç'e do një njeri të tillë? Më mirë që ndodhi tashti. Ti ke mundësi...

Pastaj ajo tha diçka tjetër; qeshi.

Zana heshti. Vështroi Bukon, që flite ngadalë dhe herë e dëgjonte, herë mendonte për tjetër gjë.

Kish dy ditë që fustani muar rrinte varur në gozhdën prapa derës. Zana as që donte ta shihte më sy!

— Dhe mbi të gjitha më lë takim në orën pesë, te vëndi i zakonshëm. Sa i pacipë!

U nis si e dërmuar në punë. Në stacion u takua me Bukon.

— Ti s'je fare në vete, — i tha ajo. — Ehu, ç'më treguan mua për atë! Ti, si duket, s'e njeh mirë; shpëtove prej tij...

— E marr me mend, — tha ajo ngadalë.

Para se të fillonin punën Bukon e thirrën në drejtori. Vajzat e tjera uronin njëra tjetrën dhe pyesnin për festën. Vetëm Zana nuk fliste. Ajo ishte ulur pranë maqinës dhe stamponte, stamponte pa mend në kokë; as që kish dëshirë të dëgjonte se ç'thoshin. Po u hap dera me rrëmbim.

— E dini? — tha dikush plot gëzim. — E dini se gazeta shkruan, për ju, vajza, për stampimin. Të gjitha u grumbulluan rreth saj e ajo filloi të lexojë me zë. Vajzat dëgjonin, pastaj uronin Ritën dhe dikë tjetër. Dhe se ç'thoshin e vështronin nga Zana e prapë se ç'thoshin. Kurse ajo heshte.

— Sa bukur e ka shkruar!... — Të gjitha i përsërisnin këto fjalë dhe vështronin atë. Ajo s'e ngrinte kokën. Në të dukur ngjante e qetë, megjithëse i dridheshin duart, kur vinte ampulet në stampim.

Sa bukur, ë...

Para disa ditëve, ndërsa Petriti lexonte planin e gazetës, u kujtua për inisiativën e të re-

jave të laboratorit. Hyri e doli në laborator ashtu vjedhurazi, se mos e shihte Zana dhe të nesërmen shkroi artikullin, që qëndroi disa ditë në dosje e pastaj doli në gazetën e 3 janarit, duke bërë bujë në repartin e stampimit.

Zana s'dinte si ta përmbante veten.

«Sa bukur e kish shkruar! Sa mirë fliste për shoqet e saj! Sikur t'i kishte njohur prej vjetësh. Dhe asaj i kish thënë «mos prano të punosh natën, në asnjë mënyrë mos prano!» Petriti të ishte ky?»

Rita e shkëputi Zanën nga gjithë ky pësh-tjellim.

— Ti, Zana, ja the të gjitha këto?

Ajo u skuq, nuk foli.

— Shkruan bukur! — Rita nuk pa se si Bukua, që sapo kish hyrë, ja bënte me shenjë që të heshtë. — Sa shpejt e shkroi! Duhet ta falënderojmë, vajza, dëgjoni apo jo?

Zana s'dinte ç'të thoshte. Zgjati dorën e mori gazetën. Shtrengoi dhëmbët, që mos ta tradhëtonin lotët. Kapërceu poshtë pështymën; lexoi disa emra dhe pastaj fjalët: «punojnë në stampim». Vetëm emri i saj mungonte.

Ajo ziente e tëra. Ta kishte atë çast përpara, do t'i ishte hedhur si përbindësh...

I nxori edhe raportin mjekësor që të mos punonte natën. Ajo rrëmbeu borsenë, nxori raportin dhe u bë gati ta griste, po një mendim i mbajti dorën.

«Ta gris? e pse? pse ta gris? Më mirë t'i tregoj sa i vlen lëkura!...»

NJË GABIM

1

Gjithë njerëzit e lagjes, atë ditë, i madh e i vogël flisnin për Lenin.

— Ç'burrë që mori, — thosh dikush.

— Mor, ai është inxhenjer mbi inxhinjerë, — ja priste tjetri. E muhabeti zgjatej. Tregonin se para ca kohe ai kish bërë një shpikje. Dhe tashti diçka të atillë po ndërmernte. Pastaj, nëmëronin të mirat e Petros, burrit të Lenit. Ç'nuk kish ai! Jo vetëm shtëpi të mobiluar, e rrogë të madhe, por ai ishte dhe i vetëm; duhanin e rakinë s'e pinte, me njerëzit s'përzihej tepër. Thoshin që së shpejti do të mbronte disertacionin e do të bëhej... ç'nuk do të bëhej!... Ndaj Leni buzëqeshte e lumtur kur i thosh e ëma:

E sheh, bijë e mëmës? Të qeshi fati si s'e kishe menduar asnjë herë. E pe? Se më dëgjoje mua prandaj.

Kurse Leni dëgjonte e heshte, e kredhur në endërimë të bukura. Notonte mbi këto ëndra e buzëqeshte.

Kur la shkollën përgjysmë e nisi t'i ndihmojë s'ëmës në punët e rrobaqepsisë, ajo as që mund ta prashikonte një fat të tillë. Nga që nuk shkonte mirë me mësimë, nuk i erdhi keq për shkollën, nuk i dëgjoi as këshillat e shoqeve, por

u dha tepër pas zanatit dhe buzëgështë kur u thosh e ëma klienteve të saja:

— E kam çupë për kokë të çupës. Vjen ora tetë dhe shtëpinë e kam dritë, pazarin të bërë dhe gjellën në zjarr. Çfarë s'i zë dora!

Klientet dëgjonin, e përgëzonin Lenin dhe e uronin. Ajo ulte kokën.

Pikërisht një nga këto kliente i foli për Petron. Në fillim ashtu pa të keq; pastaj i tha se ai kërkonte të martohej me një vajzë të mirë, të urtë, punëtore... Leni ishte skuqur. Pastaj, kur mësoi të mirat e Petros, i hypi dëshira të dinte si ishte, dhe kur e pa ashtu të bëshëm e mjaft simpatik, dëshëroi vetëm një gjë: ta pëlqente edhe ai.

2.

Ajo doli nuse e bukur, e veshur me rroba të hijshme, e stolisur me zbukurime që kushtonin. Sytë i qeshnin atë ditë dhe dukeshin çuditërisht të bukur. Dhe njerëzit për të paën herë thanë: nuse të mirë ka marrë. Atë ditë... Dhe, pastaj, kjo histori sikur u harrua. Thonë që i panë dy — tri herë në lozhat e teatrove. Ditët e para të martesës. Ai lexonte programin, kurse ajo vështronte për rreth e kënaqur. Se ç'i kish thënë atij duke hedhur vështrimin te një llozhë tjetër. Ai e kish dëgjuar, por s'e kish kthyer kokën anëj. Dhe ajo s'kish vështruar më aty. Me këtë mori fund buja e saj aty e tre vjet më parë. Tashti për të s'kujtohej njeri. Ajo s'dëgjonte më të thoshin: c'burrë që mori. Vinte re që njerëzit kthenin kokën kur dilte rrugës, dëgjonte dikë të thoshte...

a do të buzëqeshte vallë, a duhej të buzëqeshte, si mundej të buzëqeshte?

Ajo se mblodhi dot veten.

Si është e mundur vallë?

Të flasë gjithë Tirana, dhe ajo... A po mos babai është gabuar, ndoshta flitet për ndonjë Petro tjetër dhe ai ka kujtuar... — mendonte Leni.

Vrapoi në bibliotekë; mori gazetën, e kontrolloi dhe s'u besoi syve. Një fotografi e Petros ish në mes të gazetës, rrethuar nga qindra fjalë që flisnin për të, për vështirësitë e tij, për kërkimet, për punën e palodhur... Sa shumë fjalë thuheshin për Petron... Dhe ai ishte burri i saj.

Ai hyri me hap të shpejtë, si përherë, me frazën e tij:

— E, ç'bën?

Dhe s'dalloi sytë e skuqur të saj. I tha se goftet i kish bërë të mrekullueshme.

Ajo s'foli. Priste në heshtje, donte që mos të zbutej zëmërimi i saj, dëshëronte, që ai të mos thoshte asnjë fjalë, të heshtëte, dhe askush mos ta prishte këtë heshtje, që pastaj, kur të shpërthente ajo, ta ndjente vetën të lumtur. Ndaj, kur u ngrit ai e hyri në dhomën e gjumit, ajo i telefonoi s'emës.

— Dëgjon, pasdite nuk do të jemi në shtëpi, ta dish, se mos kishit ndër mend të vinit. — Dhe s'priti të marrë përgjegje.

I mblodhi enët e i la pa larë. U shtri pranë Petros në krevat. Ai heshtëte dhe diçka mendonte, kurse ajo mbante vesh çdo frymëmarrje të tij. Pastaj u drodh.

— Më kanë dhënë një shpërblim për punën që kam bërë, — i tha ai. — Paret i kam në xhep të pantallonave. Sikur doje të bleje diçka.....

Ajo mbylli sytë; bëri sikur flinte, kurse ai u kthye nga ana tjetër dhe lëvizi dy tri herë. Pastaj u ngrit, kontrolloi në dollap në e kish këmi-shën të hekurosur.

— Do dalësh? — i tha ajo.

— Po, do mblihdemi në ndërmarrje. Ti po deshe shko nga nëna.

Ajo s'foli. Gjithmonë kështu do ngjiste. Ai kish mbledhje, kish shumë punë për të bërë, ish i lodhur. Dhe ajo ishte e lirë të shkonte te nëna. Ç'të bënte tjetër? Një herë, ndërsa Petrua ankohej se kish shumë punë, se do flinte vonë atë natë, ajo i tha:

— Do të të ndihmoj Petro? Mund të të bëj ndonjë gjë?

— S'është punë për ty ajo, Leni. Ku merr vesh ti! — iu përgjegj ai duke qeshur.

— Më mëso ti që të punojmë bashkë, Petro.

Ai nuk u përgjegj dhe Leni e ndjeu, se nuk kishte të drejtë ta luste për një gjë të tillë... E me të vërtetë ku kuptonte ajo nga ato punë?

Të nesërmen, ndërsa ishte duke fshirë në dhomën e tij të punës, shfletoi dy — tre faqe nga një libër e qeshi. Kish të drejtë Petrua... E nga ta dinte ajo se ç'ishin gjithë ato x e y që kërcenin njeri mbi tjetrin? Qeshi në cast, por ndjeu dhe një dhimbje, në kraharor, e aty diku grykës. Një sëmbim të fortë. U largua me të shpejtë nga dhoma, që të shpëtonte sa më parë nga brenga që provoi. Ditët e tjera ajo e pastronte shpejt e shpejt dhomën, hiqte pluhurin nga tavolina, nga librat e stivuara e nuk guxonte të hapte asnjë faqe. Brenga e pushtonte sërish. Ajo e shtyu të mendonte se duhej gjetur një punë, se

duhej filluar një jetë e re, që nastaj edhe Petrua të fliste me të për X e Y. «Pa tjetër kështu duhej vepruar», mendonte ajo.

Dhe tashti, që ajo rrinte shtrirë në krevat dhe heshtëte, vriste mendjen të gjente çfarë mendonte ai për të. Po, si duket, ai as që mendonte gjë; ai as që kish ndonjë ankim e as ndonjë kërkesë; ai ish i kënaqur nga Leni, kurse pakënaqësia e saj as që kish vlerë për të.

4.

Kur u ngrit ajo nga shtrati dielli po shpejtonte të fshihej prapa kodrës përballë dritares, dhe fletët e plepit lëkundeshin nga një erë e lehtë.

Pasqyra e trëmbi. Ishte zbehur në fytyrë. Sytë i qenë skuqur. Flokët kishin mbetur pa krehur.

U dëgjua zilja e telefonit, por ajo nuk e mori receptorin.

Ë pse ta marrë? As që i pëlqen të bisedojë me njeri.

U vesh me të shpejtë, u rregullua para pasqyrës, duke u munduar të zhdukte gjurmat e shqetësimit dhe doli në rrugë. Po ku të shkonte? Gjithë Tirana fliste për të. Të gjithë kujtonin se ajo festonte ngjarjen e madhe në shtëpinë e saj e gjetiu bashkë me burrin... U sorollat për një kohë të gjatë dyqaneve, rrugëve të ndryshme, qëndroi pranë vitrinave e para reklamave; më në fund ngjiti me rrëmbim shkallët e një pallati, i ra ziles e mëzi priti të hapëj dera.

— Leni, ç'ka ngjarë?

S'emës i ra pjata nga duart dhe iu çakëritën sytë nga tronditja. Kurse Leni s'pushonte e s'p'u-

shonte. Ngashërimet po e mbytnin. E ëma i hodhi një gotë me ujë në fytyrë dhe e shtriu në divan.

— Më thuaj, ç'ke. — përsëriste ajo pa pushim, pa ditur si t'i ndihmojë së bijës, që e zuri kjo krizë e paparë.

— Asgjë, — tha ngadalë e disi e lehtësuar nga ajo gotë uji, që i hodhi e ëma. — Kot... se si më erdhi.

— Të të bëj një kafe?

— S'dua gjë, — Leni ndjeu lotët t'i rridhnin nëpër faqe; e zuri të ëmën nga dora: — Dëgjo, mos i thuaj babait. Kushedi ç'do të kujtojë.

E ëma sikur e mblodhi pak veten.

— Ku ishe? Nga mbrëmja vjen?

Leni s'foli.

— U takove me Petron dhe me babanë?

— Jo. Pse?

Dhe ajo i tregoi se Petrua e kish kërkuar kushedi sa herë në telefon. Kishte mbrëmje në ndërmarrje dhe të gjithë shokët e tij do të venin me gra.

— Ku ishe futur? — vazhdoi e ëma. — Unë për ty po mendoja... Thashë, kushedi, kërcen tashti... Po bëja një ëmbëlsirë. Mendova se do ktheheshit këtu prej mbrëmjes.. Kurse ti..

Leni e vështronte pa e pasur mëndjen te fjalët që thosh ajo.

E ëma iu ul pranë.

— Si qëndron puna? Mos jeni zenë?

— Jo, mëmë.

— Po çfarë?

— Unë nuk kthehem më tek ai.

— Si?

Asaj iu err bota.

— Je në vete? — i foli ashpër së bijës dhe e shkundi me tërë fuqinë. Po sytë e Lenit vështronin po me atë mospërfilljen e mëparshme; nuk jepnin asnjë shenjë, asnjë përgjegje. E ëma u egërsua.

— Ç'të gjeti, moj bijë? — filloi ajo me zë të ngashëryer... — Bota të ka zili, kurse ti i bije së mirës me këmbë. Mendon apo jo? Të gjithë të kanë zili.

— Ata gabojnë, mëmë... Edhe ti gabon... Edhë unë gabova... — Ajo u ngrit që të përmbante ngashërimet.

E ëma u shastis fare. Dhe kish të drejtë. Gjithë pasditen kish fluturuar, nga gëzimi. Kujt s'ja kish thënë këtë gëzim, kujt s'i ish mburrur për dhëndërin... Kurse ajo, vetë Leni, thoshte se nuk kthehej më tek ai. Po ky turp?

E shtriu përsëri të bijën dhe filloi t'i fërkojë dorën.

— Mblidhe veten të keqen nëna, — i thosh herë pas here. Por Leni s'e dëgjonte.

TROKITJE NË DERË

Më parë, kur ende shetiste në bulevardin e Tiranës, ajo ëndëronte jetën e re që do të niste, e i dukej e bukur dhe pa asnjë telash, kur parafytyronte veten veshur me përparëse të bardhë, apo duke fuguar në ndonjë monopati për të shpëtuar dikë. Kish provuar përmes endrave të saj gëzimin që ndjen kushdo, kur del faqebardhë dhe as që i kishte dhene rëndësi në qoftë se andej e tutje do të ishte midis njerëzve të huaj, në një vend fare të panjohur. Kështu enderonte ajo më parë. Pastaj... ditët me radhë sollën njera tjetrën, ngjarjet, si të thuash, rodhën vetiu e në një mëngjes plot mjergull, kur Didi mori rrugën e trenit e në stacionin mbushur deng, midis qindra njerëzve nuk dalloi asnjë të njohur, ajo ndjeu shqetësim e për të parën herë një pasiguri në veten e saj.

Ku shkonte vallë? Ç'njerëz do të takonte?

Zëri i mallëngiyer i nënës e pruri në vete.

— Dëgjon, Didi? Të kesh mendjen, të keqen nëna.

Ajo, mbështetur te dera e hekurt e stacionit, dëgjonte dhe s'dëgjonte; vështrimin e hidhte sa nga një grup të tjetri i turmës pranë.

Fundja dhe një të njohur të largët të kem në këtë rrugë të shkurtër», mendonte me vete.

— Dëgjon, Didi?

Ajo buzëqeshi duke u munduar ta flakte tej hien e shqetësimit që posa iu çfaq.

— Po, po, nëno!..

Kur u nis treni, ajo qëndroi pranë dritares së një vagoni e që andej kundronte kodrinat e gjelbëruara, shtëpitë e lyera me gëlqere që aty dukeshin e aty zhdukeshin, udhëzat e ngushta dredharake.

Si do të jetë fshati ku do të shkojë ajo? Rrëzë kodrës vallë? Ja, për disa minuta do të zbresë shkallët e vagonit, do marrë një rrugë, nëpër të cilën s'ka shkelur asnjë herë. Në baltën e saj do lerë gjurmën e parë të çizmeve me taka... Pastaj... As vetë s'e dinte çdo ndodhte më vonë... Vetëm një gjë kishte të sigurtë: do veshte përparësen e bardhë, do shkruante receta.

Sirena vërshëlleu e, fill pas kësaj, treni ngadalësoi vrapin. Didi kapi dorezën e hekurt të valixhes dhe u drejtua nga dera.

— Me kujdes, shoqe, — i tha dikush.

Ajo ngadalësoi hapat, priti sa u ulën poshtë të tjerët e pas tyre zbriti shkallët. Si e hutuar bëri hapin e parë në stacionin që andej e tutje do të bëhej i saj.

Ku të shkonte! Si të paraqitej?

Qëndroi në strehën e një barake. Treni përsëri uluriti dhe u fshih matanë kodrës. Kur humbi midis reve të bardha dhe shtullunga e fundit e tymit që vulli lokomotiva, Didi ndjeu një zbrazësi, sikur t'i ish shkëputur diçka e dashur, e shtrenjtë.

Njerëzit që kishin zbritur me të kishin marrë të përparën. Dhe ata s'bëheshin as 8-9 veta.

Ç'të bente ajo? Cilën rrugë të merрте?

Në barakën pranë u dëgjua një zë bas. Se kush kendonte «Për midis pazarit Durrësit».

Didi, duke mbajtur valixhen e rendë me një dorë, me tjetrën trokiti lehtë. Përgjegje s'pati. Ajo priti e kur mbaroi kenga, i ra derës më me forcë. Një burrë që i hapi derën e shikoi me kërshtëri.

— Më falni... Ju lutem... Po... — iu ngatërruan fjalët.

Ai i qepi sytë.

— Çfarë? Mos ju la treni? — dhe buzëqeshi.

— Jo, jo. Dua të di ku është drejtorja e fermës suaj.

— Drejtorja?

Ai e veshtrioi që nga koka te këmbët.

— Ju jeni arësimitarja e re?

— Jo. Unë jam mjeke.

Didi buzëqeshi, kurse sportelisti kureshtar hapi sytë fort.

— Mjeke!...

— Sapo mbarova shkollën, — tha ajo ngadalë.

— Duket... — tha ai thatë. — Ja, ajo shtëpia e bardhë, në mes të atyre tri të tjerave. Aty shkoni. Besoj se drejtorin do ta gjeni në zyrë.

— Ju falem nderit.

Didi mezi e ngjiti të përtpjetën. Gishtrinjtë e butë iu dërmuan nga doreza e ftohtë, kurse në kraharor ndjeu një drithërimë. Ju bë sikur iu zu fryma. E kish pushtuar një ndjenjë ngurrimi e frike.

Si i rregulloi plackat, për një kohë të gjatë

qëndroi te dritarja më tepër për t'u përqëndruar në mendime se sa për të soditur vendin rreth e qark. Këtë punë e kish bërë pak më parë, kur në ballkonin e ndërtesës njëkatshe e zonja e shtëpisë e kish gostitur me kafe. Që prej andej gjysma e fshatit dukej si në pëllëmbë të dorës. Shtëpitë e vogla të ndërtuara njera më poshtë se tjetra kishin zënë të dy anët e rrugicës gjarpëroshe, kurse fletët e verdha të pemëve rreth e qark sikur pëshpërisnin diçka të fshehtë. Frynte pak erë.

Mund të na sjellë shi, — i tha plaka. Simvjet na mbyti balta.

Didi, e ndrojtur, iu përgjegj se kështu e ka vjeshta. Nuk i tha plakës se gjithmonë i kish pëlqyer një kohë e tillë: me erë të freskët e gjethe që fëshfërijnë. Ndoshta dhe me shi. Dhoma, ku do të rrinte këtej e tutje ishte e pastër. Kish dy krevatë të rregulluar, një tavolinë të vogël me një mbulesë të bardhë e një dollap me tel. Në oxhakun te muri, përballë derës, ku akoma tymoste një dru, varur në një çengel nga lart, ish venë një gjym.

— Ja, ky është vendi yt, — i tha gruaja dhe iku.

Didi mbeti vetëm me valixhe në dorë e me mendimet e saj.

Shumë vonë, aty nga dreka, kur ajo, e lodhur, kish mbështetur kokën te hekuri i krevatit, u hap dera, në dhomë hyri një vajzë e qeshur me dy gërsheta të zeza.

— Jam Lumja, mamia, — tha. — Më prisnit aro jo? — Didi i zgjati dorën e desh ta përtafonte. Ju duk se ajo ishte njeriu më i deshëruar i saj në atë çast. Sikur ju shmpi trupi.

sikur iu zgjidh goja, dhe ajo, e qeshur, ç'nuk foli me të. Pastaj i ranë fshatit anë e mbanë e mbrëmanet, të lodhura, por të kënaqura, u shtrinë në krevatët e tyre.

— Fshati është i vogël, por i bukur. Dhe një gjë më pëlqen: që është i përmbledhur. Sa shtëpi bëhen gjithësejt?

Lumja që nga krevati tjetër përgjigjej me qejf.

— Po mjeku i parë si ishte? Ç'thoshin fshatarët? — Lumja heshti. Sikur s'donte të fliste; pastaj i tha se më të shumtën e rasteve ai rrinte në Tiranë, bëri dhe ca gabime e kështu humbi besimin e fshatarëve.

Didit i theri në zemër.

Po ajo ç'do të bente? Çdo thoshin ata njerëz për të?

— Ai s'e kish mendjen këtu — vazhdoi Lumja. — Pastaj, kush do të punojë si duhet, s'e ka të lehtë. Duhet të durosh shumë ndoshta dhe të luftosh deri sa t'ja arrish qëllimit.

E ndërsa ajo vazhdoi të flasë për mësueset e fshatit, për agronomin, Didi mendonte me frikë të nesërmen, vizitën e parë.

Të nesërmen, kur u drejtua për në ambulancë, pa sosur mirë, vuri re se po e prisnin. Një burrë zëshkan kish lidhur kokën me një copë të bardhë; një grua mbante në duar një fëmijë të mbështjellë, kurse një plakë ishte ulur te dera e ambulancës.

— Mirë mëngjes! — përshëndeti Didi.

Ata iu përgjigjën njëherësh.

— Prisni këtu. I pari të vijë fëmija, — tha ajo dhe hodhi vështrimin tek të tjerët.

Ata nuk folën. Fëmija - u kollit në fillim

lehtë, pastaj kolla iu bë halë. Ai çirrej e mundahej nën rrobot e trasha. Nëna e mbështolli më tepër dhe shkoi pas mjekes.

— Zvishe, — i tha Didi.

— Doktoreshë, ti e dëgjove. Ja, kollë ka. As zjarr, as gjë. Vetëm kollë.

— Sidoqoftë, zvishe, — i tha Didi, — Unë duhet ta shikoj.

— Pse, doktoreshë? Shkruaj ca gjilpëra e mbaroi. Ato bëjnë punë për çdo gjë.

Didi s'u përgjegj. Mori stetoskopin e u drejtua nga fëmija.

— Hiqja të gjitha.

Nëna u bind e s'foli më, e ndërsa Didi shfletonte kartelën ajo zveshi djalin tërë hundë e buzë. As kur i tha Didi se ç'kish fëmija, s'nxori ze fare, as kur mori recetën prej dorës së saj. E veshi shpejt e shpejt e doli jashtë.

— Tjetri, — thirri Didi.

E kështu duke vizituar, duke shfletuar kartela e shkruar receta, iku dita e parë e saj në punë.

* * *

Po s'kaloi asnjë javë, kur një pasdite asaj i hyri dyshimi se diçka nuk ishte në rregull. Në ambulancë nuk po dukej njeri. Ky tersllëk i kish ardhur që nga ajo ditë, kur ish zënë me atë punëtorin që i dhimbte dora, e që ishte zënë me të drejtë. Ai kish hyrë shumë qetë në ambulancë, ish ulur në kolltukun kundrejt mjekes e kish shqiptuar emrin e tij.

— Çfarë keni? — e kish pyetur ajo.

— Ja, dora! — dhe e kish zgjidhur nga-

dalë, duke rrudhur fytyrën sikur po lëndonte ndonjë plagë të rëndë.

— Ju qënka shëruar, — i kish thënë Didi e gëzuar. — Mund ta mbani zgjidhur sot. Ja po i venë... — Dhe kish heshtur. I sëmuri e kish vështruar me kërcënim.

— Kanë prurë këtu një kalama, — kish thënë ai ashpër. S'tha më kot ajo gruaja që ditën e parë...

Didi ish dredhur e tëra. Ja kish mbërthyer sytë e hirta atij e s'kish folur.

— Mua më dhemb, më ther krahu, e ti... Unë s'mund ta lëviz dot, e ti...

— Hajd ta mjekoj dhe ta lidh, me që ke qejf.

— Unë dua raport, s'punoj dot.

Sytë e hirtë të Didit përsëri lshin mbërthyer në fytyrën e tij. «Këtu qënka halli!» — kish menduar ajo dhe s'e kish përmbajtur dot veten. e kish vështruar rreptë në mënyrë kërcënonjëse.

— Tjetri! — kish thirrur me sa zë që kish. si mbaroi mjekimin.

Por i sëmuri s'kish lëvizur që andej; kish qëndruar i ngrvsur para saj.

— Rarortin, doktoreshë.

— Ju mund të punoni. Jeni në rregull. — i kish thënë ajo me ton të prerë.

Ai s'e c'kish murmuritur nëpër dhembë e kish përplasur derën me forcë.

— Tjetri! — kish thirrur Didi përsëri me zërin e saj të hollë.

Por dera nuk ishte hapur. Ajo kish pritur në heshtie. Pastaj kish dalë jashtë. Njerëzit ishin shpërndarë.

Dhe fjalët kishin marrë dhenë.

Kështu kishte ndodhur. Por kjo pati pasoja të këqia. Të sëmuret ishin paksuar e pothuajse prej dy ditësh ata kishin ardhur për mjekime të vogla.

«Ndoshta s'ka të sëmure» — ish munduar ta qetsonte ajo veten. «Sa e keqe që bëhem... E pse dua të sëmure? Aq më mirë në rast se s'ka».

Porse në mbrëmje atë sërish e kish pillakosur hidhërimi.

— Tek ju nuk sëmuren kollaj njerëzit, — i kish thënë ajo Lumes, gjoja ashtu kot, por, ç'ish e vërteta, kish pritur me ankth përgjegjen e saj. Ajo do ta çlironte nga dyshimi i tmershëm.

Lumja e kish vështruar drejtë në sy. Pastaj kish folur.

— Do të ta thosha dhe vetë, por, meqë më pyete, dije; njerëzit shkojnë në Tiranë për t'u vizituar.

— Pse?

Pastaj ajo ish kthyer nga dritarja, për të fshehur lotët që i shpëtuan.

* * *

Herët në mëngjes, si doli nga shtëpia, nuk mori rrugën për në ambulancë, por u nis drejt lagjes së sipërme. Te çezma nën rrapin e madh, disa vajza kishin përveshur llërët, lanin duart e fytyrën e flisnin me zë të lartë: Didi u kaloi pranë, i përshëndeti e vazhdoi rrugën. Pastaj u kthye e pyeti:

— A ka ndonjë të sëmure këtej?

Vajzat shikuan njera tjetrën, pastaj Di-

din, që s'levizte nga vendi e priste përgjigjen e tyre.

— Çfarë, fëmije? — tha njera.

— Fëmijë, plaka, gra...

— Plaka? Ja, nënë Limja ka tre muaj shtrirë.

Vajzat thanë edhe disa emra të tjerë, i treguan shtëpitë e tyre dhe vazhduan të lachen.

Didi ngjiti të përpjetën, iu afrua shtëpisë së parë e trokiti në derë.

Një grua e re me një fëmijë të vogël në duar i doli përpara.

— Urdhëroni — e ftoi.

Didi buzëqeshi:

— Më thanë se e kini fëmijën pa qejf. Desha ta shikoj. Ç'ka?

— I kishin dalë ca pucrra. Tani është më mirë. Na e ka parë doktori në Tiranë.

Didi u zverdh, por menjëherë e përmblo-dhi veten.

— Por... Ta shoh si i ka tani...

Nëna i zbuloi kofshët fëmijës.

— Po... megjithatë, silleni mbasdite në ambulancë ta mjekojmë.

— Mirë — tha e reja nëpër buzë.

Didi psherëtiu dhe vazhdoi të përpjetën.

Kaloi një ditë, dy, e ajo bridhte nga një shtëpi në tjetrën e pastaj kthehej në ambulancë e lodhur, pa qejf e plot shqetësim se si do vinte halli i saj. Një pasdite, teksa mendonte se ç'duhej të bënte, trokitën në derë me rrëmbim.

Ajo u ngrit e trembur dhe pa në praktik një grua që mezi merrte frymë.

- Doktoreshë!...
- Ishte tepër e tronditur.
- Çfarë ke? Folë!
- Didi ndjeu t'i rrihte zemra fort.
- Lumja! A erdhi Lumja, doktoreshë?
- Didi e pa veten të dobët, të pazonjën për ta ndihmuar këtë njeri.
- Lumja? — pyeti ajo si pa kuptim. Vështroi si e hutuar gruan e heshti.
- E shkreta unë, ç'të bëj? — thirri tjetra dhe sakaq u zhduk. Didi vrapoi pas saj.
- Pse? Ç'ka? Ajo është në Gurë.
- Dëgjoi një rrënkim të mbytur:
- Na iku nusja e shkretë... Askush s'i bën dot gjë.
- Si?
- Përgjegje s'pati.
- Didi me ndroje e pa siguri i thirri gruas që të ndalej.
- Ika, s'pret puna! — dëgjoi si përgjegje. Megjithëse e pavendosur në atë që do të kryente, ajo mori guximin dhe e pyeti se ku e kishin shtëpinë.
- Por gruaja s'e ktheu kokën, u fut në një derickë aty pranë e iu përgjegj me shqetësim grave në oborr.
- Për një çast Didi dalloi se atë po e vështronin. Priti ta thërrisnin, porse ngjau diçka që i shtoi pasigurinë që po provonte: një grua tundj krahët në shenjë mospëlqimi e s'u desh as një sekondë që të tjerat t'i kthenin krahët mjekes. Sedra e fyer i dha këmbë Didit e sakaq ajo u gjend te deriçka.
- Por përsëri aty u hutua, ngadalësoi hapat dhe hieja e shqetësimit e pushtoi.

A do të mundëte vallë: ç'dinte ajo shumë shumë, për zanatin e mamisë? Sikur asgjë s'i kujtohej. Lindja... Po çfarë kishin mësuar në teknikum për lindjen?

Këmbët e çuan në koridorin, ku qëndronin disa gra e thujse përgjonin pranë derës në të djathtë.

Pa pyetur çau nëmes tyre e u gjend në një dhomë të madhe, në cepin e së cilës, mbi një rrogëz, epej e mudohej një nuse e re. Plaka që qëndronte te koka e dy gra që e fërkonin kush duart e kush belin e ndalën për një çast vështrimin mbi Didin dhe u ngrysën në fytyrë.

— S' është punë për ty kjo, moj bijë. Ti sa ke zbritur nga djepi.

Didi bëri sikur s'dëgjo. Iu avit nuses, i mati pulsën e u shqetësua. Nusja i mbylli sytë që deri atëhere i kish të çapëluara, kurse kokën e vari fare.

— Ka shumë kohë në këtë gjendje?

Askush s'u përgjigj.

Plaka me monotoni të padurueshme përsëriste:

— Shtrengohu, shtrengohu, nuse... e u bënte me shenjë të rejave që ta binin në vete. Atëhere ato i shtrengonin fort damarët nën qafë e nusja përsëri i çapërente sytë që i ishin thelluar.

— Ka shumë kohë?... — ju drejtua mjekja së resë që sapo sollë ujë. E priti me ankth.

Ndërsa e reja tregonte, se gruas i kishin filluar dhimbjet që në mesnatë, se në mëngjes kishin kërkuar disa herë maminë e nuk e kishin gjetur dhe se tani ajo s'fliste fare, Didi

që mundohej mos t'i shpëtonte asnjë fjalë njëkohsisht vriste mendjen se ç'duhej të bënte.

U ngrit e as vetë s'e kuptoi si arriti te dera e konsultores. I provoi çelësat që kish me vete e kur e pa se ishte e kotë të qëndronte aty, i dha një të shtyrë dritares. Disa njerëz pranë, të trëmbur nga zhurma e xhamit të thver, qëndruan si të shastisur, por Didi s'e kish mendjen tek ata.

«A mora vallë gjithçka?» tha me vete.

E pasigurtë, ajo qëndroi pranë dritares me një legen të vogël, në fundin e të cilit kish vënë disa vegla.

«Besoj se në rregull», - i dha kurajo vetes e u mat të dilte sërish nga dritarja, por i doli përpara fytira e zbetë e lehonës me sy të çakëritur, pastaj të mbyllur.

«Gjendje shoku... shoku... Po çfarë duhej të bënte», mendonte ajo.

Metrazol, kafeinë — sikur kish parë një rast të tillë në praktikë... Po çfarë i bënë?... Çfarë i bëri profesori gruas? Jo, s'i kuitohej. Dhe Lumia sikur i kish treguar një rast tani afër.

Me sy të ngulitura të mbulesa e tavolinës, sikur atje të ishte shkruar zgjidhja, ajo mundohej të kapej pas saj.

«Metrazol... kafeinë, kamfor.. Hiç të mos kem frikë. Tamam ashtu është» i dha kurajo vetes.

«Pastaj pituitrin, ergotinë, lobelinë për femijën. Si e harroi ajo!... Pse u hutua kështu!

Me një besim të çuditshëm që lindi aty për aty u nis për në shtëpinë e fqinjës.

Por në gjysmën e rrugës u kthye përsëri:
kish harruar stetoskopin.

Lehonën e gjeti më keq.

— Ngreuni, dilni jashtë. Pregatitni ujë
të ngrohët. Me mua do rrijë vetëm e reja.

Plaka s'desh të dëgjonte.

— Kjo është puna ime — i thirri ajo Didi.

— E ti s'duhesh këtu.

Didi i bëri me shenjë grave që të merrnin
plakën e të iknin, por ato ngurruan.

— E po ikëni, de! — thirri ajo me të ma-
dhe e u çudit vetë për ashpërsinë që tregoi.

E shtriu lehonën, e vizitoi. Ish gati për
lindje, por stetoskopi i ngjalli dyshim. Të rra-
hurat e zemrës së foshnjës ishin tepër të dë-
bëta.

Si t'ia bënte? Po sikur... mendonte.

— Nuse, xhan! Mblidhe veten! Ç'bebe të
bukur që po lind!

Aty për aty i bëri një ozmon dhe një vi-
taminë C.

— Edhe pak. Ja... kujdes, nuse.

Fëmija lindi i nxirë, nuk qau. Puls i nuk
i ndihej.

— Përsëri të vdekur, e shkreta! — bëlbëzoi
dikush.

Didi mësoi se para tre vjetëve lehona kish
lindur femijë të vdekur. I hyri dyshimi që e
hidhëroi pa masë.

— Po s'dihet — tha ajo me zë.

— Ujë, nuse, ujë të ngrohtë e të ftohtë.
Të vijë dhe dikush tjetër këtu.

Por as uii, as metrazoli as lobelina nuk bë-
në punë. Shtë i vajtën të goja e fëmijës, nga ku
dilinin ca jarga. Iu kujtua një rast që kish

ndodhur Lumes para ca ditësh. Nga që fëmija kish ndenjur shumë kohë në bark, kish thithur mjaft lëngje.

— Në qytet ka aparat të posaçëm — i kish thënë Lumja, — kurse ne duhet ta shpëtojmë fëmijën duke thithur me gojë këto lëngje — thith e derdh, thith e derdh.

Kështu bëri tani Didi.

Kur nuk mbeti më gjë për t'u nxjerrë, ajo filloi frymëmarrjen artificiale e atëhere sa s'qau nga gëzimi. Fëmija u çel në fytyrë, nxori një zë të mekur, pastaj më të fortë sa që u dëgjua prapa derës. Gratë që përgjonin s'pri-tën më, por u turrën brënda.

— T' ju rrojë djali!

Didi qeshte si fëmijë. Por... ngriu në vend.

Lehona dukej e vdekur. Didi sa s'u çmend. E pastroi fëmijën, e mbështolli shpejt e shpejt, e u — muar me gruan.

Ajo kish mjaft hemoragji.

Filluan përsëri injeksionet, pecet me ujë të ftohtë, masazhet.

— Nuk i pushon, doktoreshë. Të thërrasim doktorin e Shijakut? Ta nisim për Tiranë?

Ajo u hutua, megjithatë mundahej t'i qetësonte gratë.

— Mos u shqetësoni. Tani do të bëhet më mirë.

E përsëri ozmone. E përsëri dyshime.

«A do t'i pushojë?» mendonte.

Mos duhej bërë diçka tjetër?», vriste ajo mendjen.

Gruaja sikur i çeli sytë, por përsëri i mbylli.
— Do t'i pushojë, do t'i pushojë. Vërin
pece, bëni masazh.

Gratë ndiqnin çdo lëvizje të saj sikur nga
ato të varej shpëtimi i lehonës.

— E shihni, është më mirë... Si thua, Fa-
time? Dëgjon?

Lehona u mundua të ngrerë kapakët e sy-
ve, por ata ranë të pabindur. Vetëm vuri bu-
zën në gaz.

— Sa çun të bukur që ke lindur! Didi i
fërkoj krahun.

Një drithërimë përshkoi lehonën. Dy pika
loti rrëshqitën në faqe, kurse dora pa fuqi
shtrengoi llërën e Didit.

— Tashti ta nisim për Tiranë — tha ajo.
Gruaja ka nevojë për gjak.

KUR BINTE SHI

Maqina ecte fluturim në rrugën që gjarpëronte, duke iu ngjitur kodrës. Njerëzit, të ulur mbi disa thasë, ishin strukur e mbledhur për t'u ruajtur nga valët e fuqishme të erës, që u përplaseshin mbi fytyra e në gjokse. Vetëm Liza s'donte t'ja dinte fare. Flokët e zes kaçurrelë i valviteshin lirshëm. Sytë veshtronin plot gaz. Hera — herës ajo levizte dorën ngadalë, e vinte pranë kraharorit, aty të xhepi i brendshëm i jelekut dhe e ngjishte pas zemrës sendin që prekte me të. Atëhere sytë e saj merrnin një shkëlqim mañnitës, thujse në thellësi të tyre shuhej e ndizej një dritë lozanjare.

«Ja dhe dëshira e saj. . . E pranuan. . . Po sa mirë folën shokët për të...» — mendonte Liza.

Ktheu kokën nga shokët, e, menjëherë vështrimin e uli mbi thasët, se sytë e Lekës i bënë pritë. Ai i qendronte aq pranë... Dhe e veshtronte. . . Si e veshtronte ai. . . Një e rrëngëthur i përshkoi trupin, ndërsa në zemër u rrit një shpresë, që sa kish mbirë.

Dikush ja mori një këngë e, pastaj, këngë të shumta ndoqën tjetrën. Ajo hodhi vështrimin larg, atje ku puthej qielli me tokën, mbërtheu trikon deri në grykë, ngriti çorapet e trasha e të pambukta e u bashkua me zërin e shokëve.

— Do të ketë shi, — tha dikush. — Shihni si gjemon nga jugu.

— Shi?

Ajo buzëqeshi.

— Le të bjerë... Mua më pëlqen kur bije shi e fryn erë.

Një re e zezë vraponte në drejtim të tyre.

— Megjithatë është më i bukur moti me diell — tha Leka mendueshëm. Liza veshtrioi nga thepat që ngriheshin lart e u mundua më kot të gjente vendin ku puthej qielli me tokën.

Një shi i lehtë filloi të bjerë. Vranësia pushtoi hapësirën përçark. Maçina u ndal te një përrua, në të dalë të kooperativës. Njerëzit zbristën, u përshëndetën dhe u ndanë.

— Liza, prit të të përcjellim, — i tha diskutueshëm. — Pasesër do mbledhim gjithë të rinjtë, do ta festojmë këtë ngjarje. Je e para vajzë tek ne.

Ajo ktheu kokën.

— Urdhëroni në shtëpi. Bukë e krypë e zemër të mirë.

— Nesër, bijë. Po prit të të përcjellim.

Xha Martini u nis drejt saj. Veshtrimi-gazmor i vajzës humbi në errësirën e natës.

— Më kanë rritur këto bjeshkë, xha Martin. Nuk kam frikë. Ja, një copë rrugë do të jem bashkë me Lekën.

Rruga merrte rrezë kodrës, pastaj ngjitej lart, zbriste e përsëri ngjitej.

Pranë shtëpisë së Lekës ajo u ndalë para. Veshtrioi djaloshin në sy.

— Mirë u pafshim, Lekë.

— Prit, prit, Lizë. Shih si u erër! Shkojmë bashkë... Vajza e shikoi me keqardhje.

— Jo, Lekë! — dhe mori rrugën.

— Dëgjo, Lizë!

Leka s'pritti më. I zuri krahun, ja shterngoi fort dhe i kërkoi sytë, që ishin fshehur nën qerpikët e gjatë.

— Çfarë?

Ajo ktheu kokën menjatë, Në një pellg, nën dritën e një vetëtime, pa se pikat e shiut po dendësoheshin.

— Do iki, shiko, po gjëmon...

— Lizë... unë...

Ajo u shkëput nga duart e tij e vrapoi poshtë, në mes ferrash e drurësh të njomë. — Do të bijesh!... Ngadalë!... — dëgjoi nga pas zërin e trashë të Lekës, por s'u ndal, s'donte t'ja dinte fare. Aty në të zbritur desh rrëshqiti, u mbajt pas degës së një peme dhe qendroi të përmbliidhte veten. Cullufet mbi ballë i kullonin. Zemra i rrihte fort, fort. Në krah ndjente akoma prekjen e Lekës, kurse në buzë një gudu-lisje të embël.

* * *

Leka mbeti i shastisur pranë gardhit të shtëpisë. S'e ndjente as shiun që binte. Errësira sikur pllakosi menjëherë e atij iu zhduk nga sytë Liza që pak më parë rrëshqiste si hie në mes kaçubeve.

«Ta kisha përcjellë... Sikur të bjerë?... U hutova si një tutkun» u bë pishman ai.

Bëri të zbriste poshtë, por përballë i doli nëna me çomangë në dorë. Mbi kokë kish hedhur një copë mushama.

— U laga, mor bir, dhe dhinë s'i gjeta... Na ikën të shkretat... E ku t'i kërktoj?

— Do jenë trembur nga gjëmimet, nënë. Pa do vinë, mos u merakos.

Ktheu serish kokën nga shtëpia e Lizës e shkoi pas plakës.

«Ajo pa tjetër ka sosur tashti... — mendoj ai i qetësuar.

Pranë oxhakut, nga ndriçonte një lllampë me vajguri, atij ju çfaq profili i saj, pastaj dy sy ngazëllonjës e një buzëqeshje e ndrojtur. E pushtuan mendime, shpresa e psherëtiu.

— Ç'ke, ta marrtë nëna.

Leka e shkoi me dashuri.

— Kot, fare kot, nënë.

Plaka veshtroi si me dyshim nga ana e tij, por s'ja zgjati. E atëhere ai u ngrit, e shterngoi me krahët e tij të fortë dhe e pyeti:

— A të pelqen Liza, nënë?

— Liza Prenë?

Në çast ajo ngurroi. Pastaj buzëqeshi.

— E bukur është, o bir, mbi shoqet në punë, Veç... tamam si burrë duket. Flet e s'i leviz syri... në mbledhje me burra vete deri vonë natën.

— Dhe unë vete në mbledhje, nënë.

Në dritën plot naze të lllampës, që aty zbehej, aty shkëlqente, nëna nuk e dalloj zbehtësinë që pushtoi djalin; megjithatë u ndal si e gozhduar. Zëri i Lekës e rrënqethi.

— Atë e thia ashtu kot nëna, biro... Një lloj si burrat janë vashat sot. Ajo është si drita. Dhe pa të birin të qeshej si femijë.

— Qe nesër, nënë, do shkoj ta kërkoj... Ajo pa tjetër.

Dhe përsëri iu çfaq Liza e ëmbël, e bukur.

Tre të shtena njera pas tjetrës, që erdhën jo nga larg, i drodhën zemrën.

«Ç'të jetë?» — mendoj ai.

Dikush ulëriti. U dëgjuan ca zëra. Ai rrëmbeu fenerin, pushkën te muri e u bashkua me fshatarët e tjerë të armatosur.

* * *

Ndërsa Liza me cullufe të lagura qendronte nën pemë dhe ndjente akoma ëmbëlsinë e dorës së Lekës, një vetëtimë që ra pranë, e beri të tmerohet. E tronditur, u sul në anën tjetër, ku kish më pak dru gështenjë. Dikush i kish thënë se ato ndjellin vetëtimat. Kështu rruga binte më gjatë, ajo do lagej më tepër, por fundja në shtëpi do shkonte. Aty e priste nëna. Ajo pa tjetër do kish ndezur zjarr të madh.

Kur doli sërisht në monopat e do kthehej në rrugicën e saj, sa s'i ngriu gjaku. Që nga kaçuba pranë u ngrit një hie e zezë, mbuluar këmbë e kokë me pelerinë mushamaje. Në duar mbante diçka. Dru apo armë, s'e kuptoje.

— Ndal. S'ke ku shkon.

E menjëherë si fantazmë përpara saj qendroi dikush.

— E, Liza, si të kam? — foli ai si me per-tim.

Ajo ja qepi sytë atij, s'foli, por ndroi rrugë... Ku e kish parë atë fytyrë të vrejtur? Çkush ndër mend të bënte ai? Çfarë i kish bërë ajo atij? ... Dyshime e mendime të errëta, thujse po e mbysnin fare, por ajo s'e lëshoi veten; shkoi pa ndroje para tij.

— Ha, ha, ha, — qeshi me të madhe fantazma. — S'ke ku shkon, Liza Prenë. Si? Nuk më njeh?

Ajo s'arriti të përmbledhë veten, kur para saj dolën edhe katër burra të armatosur.

U tmerua, por sytë i shkrepëtinë.

— S'kini turp! Pesë burra i zini pritë një femre!

— Mos u ngut, moj vashë e mirë. S'kërkojmë gjë të madhe prej teje. Vetëm dokumentin që more sot. Ja, kaq.

Ajo buzëqeshi egër. Gjaku iu ndez. Ndjeu nevojën të bënte diçka; t'i vërsulej ndonjërit, t'i rrëmbente armën, ose. . .

Cfarë të bënte?!

— Folë, ty të presim! — e ai i tregoi revolen.
— Do na e japësh me të mirë?

Liza i rrotulloi sytë në errësirë. E pa veten shumë ngushtë. Si mbetej gjë tjetër veçse të thërriste. Shtëpia nuk ishte shumë larg dhe nëna, pa tjetër, do ta dëgjonte, e kushedi. . .

— Ti një fjalë e ne gojës, — tha njeri, sikur ta kish kuptuar mendimin e saj.

— Do flasësh apo jo?

S'kish më dyshim. Ata ishin diversantë. Liza u vërsul drejt të parit, e i përplasi dorën në trungun e një peme. Revolja ra. Por ajo s'arriti ta merrte.

Të tjerët i vunë pushkën në kraharor.

— Si thua?

Ajo buzëqeshi hidhur.

— Pritni! — tha ngadalë. Ja tashti. . .

Ju kujtuaj se si, 5 orë më parë, kish zgjatur dorën e kish shtrenguar fort me të dokumentin e partisë.

— Të jesh bijë besnike e Partisë sonë, Liza, ndërtonjëse aktive e socializmit.. i tha sekretari i Partisë, kur i zgjati tesrën.

— Premtoj, shoku sekretar, do jem bijë e denjë. . .

Buzëqeshën shokët, buzëqeshën thellë nga zemra.

Pastaj kur kish filluar shiu... Leka...

Liza preku ngadalë llërën, aty ku e kish kapur Leka, pastaj e lëvizi dorën më lart, afër zemrës, sikur donte të mbronte me të dokumentin.

— Hë, folë; se ta morëm shpirtin!...

— Tashti, ja...

Buzëqeshi sërish egër e thirri me zë të lartë:

— Dëgjoni pra... Të rrojë Partia.

Plumbat përshkuan dorën që mbronte tërën e pastaj gjoksin e vajzës.

Gruaja, që klithi të shtëpia pranë, vrapoi si hie e zezë. Kandilin ja shoi era, por ajo s'ë ndali vrapin e lemeritur. Vrapuan edhe fshatarë të tjerë. Dikush mbante një fener në dorë. Dhe u duk qartë fytyra e bukur e Lizës, sytë e zes. që s'ishin mbyllur dhe buzët gjysmë të hapura.

E panë të gjithë dorën e gjakosur mbërthyer te gjoksi, e s'vunë re dorën e Lekës nga dridhej feneri.

TRENDAFILI I EGËR

Erdhët?

Plaka Drage lëshoi dërrasën që mbante në dorë dhe u doli përpara vajzave, që vinin të heshtura.

— Erdhët?

Por askush prej tyre nuk iu përgjegi.

Dhe plaka heshti. I shikoi vashat një nga një me keqardhje e me qortim. U kollit një herë, u kollit përsëri, priti, por ato s'e ngritën kokën dhe s'panë si i shkëlqyen sytë asaj, veçse dëgjuan fjalët e rrepta që tha.

— Po, po... S'flas kot. Të isha e re si ju, mu në qiell do kisha fluturuar dhe fundja një trëndafil të egër do ta kisha prurë.

— Nënë Drage, ku s'kërkuam... — tha më e vogla. Ne jemi gati të shkojmë kudo. Na thua, nënë Drage, ku të kërkojmë? Ne jemi gati.

Plaka u kollit dhe vështrimin e treti diku larg në horizont. Flokët e thinjur ia mori era.

— Sikur të isha e re!... Dhe duart do t'i kisha djegur edhe shtë do t'i kisha humbur, edhe jetën do ta kisha falur. Një jetë njeriu është kjo, ndërsa atje presin qindra njerës që duhen shëruar...

Foli plaka Drage, dëgjuan vashat. Dëgjoi edhe Mara e bukur e Lumirasit, dëgjoi dhe ndjeu një brengë, diçka të çuditëshme që i shtërngoi kraharorin, i zuri fytyrën e desh i mori frymën.

«Po të ishte e re... E çfarë do të bënte nënë Drageja po të ishte e re, kur për rreth ka vetëm gurë, gurë dhe plisa, ku gjelbërimi s'ka lënë asnjë gjurmë? Çfarë do të bënte ajo?...» — mendonte Mara.

Gjithë natën s'vuri gjumë në sy.

«Si do të vente halli i tyre? Si do t'ja bënin? Luftëtarët prisnin e, bashkë me ta, prishte edhe Genci i saj. — Ky mendim e turbullonte.

Ku s'i vajti mendja asaj në errësirën e madhe të kasolles. Parafytyroi Gencin të gjakosur me qepallë të mbërthyera fort. Ai nuk fliste, vetëm merre frymë me vështirësi. Plaga në gjoks i kullonte gjak. Kurse ilaç prej trëndafili të egër nuk kishte.

Ajo u tmerua nga ky parafytyrim; pastaj u ngrit nga vendi ku ishte dhe u struk pranë nënës së saj. I mbylli sytë fort, filloi të numërojë, por mendja përsëri i fluturonte larg.

«Sa e marrë që jam. E pse mendoj për keq?... Genci është mirë, Genci është shëndoshë... Ku ka shpatë që të prekë trupin e tij?...» — u mundua ajo të qetësonte veten.

I rrotulloi sytë në errësirë, sikur shpresonte ta gjente aty Gencin dhe buzëqeshi. Por s'kaluan as dy - tre minuta dhe mendimet e

errëta e pushtuan përsëri. Këtë radhë u duk vetja në fund të greminës, bërë copë-copë.

Kur filloi të agojë, Mara u ngrit dhe u drejtua te sheshi para shtëpisë së nënë Drages; priti aty sa u mblodhën edhe shoqet, e tjera; pastaj u nis bashkë me to.

— Nga të vemi? — pyeti njëra.

Të tjerat heshtën. Vazhduan të ecin ngadalë dhe plot shqetësim.

Vërtet, nga të shkonin? Bregut të lumit apo t'i ngjiteshin bjeshkës? Dimri i egër kishte tharë gjithçka. Gjëkundi s'kish mbetur asnjë gonçe trëndafili të egër, që duhej më shumë se çdo gjë. Me lëngun e tij nënë Drageja përgatiste një ilaç të mrekullueshëm. Fshati, në të cilën ato banonin ishte i vogël dhe kodrat që e rrethonin s'ishin të mëdha. Ato të gjitha së bashku mund t'i kaloje brenda një dite, kurse matanë kodrave ishte e pamundur të kapërceje. Aty zhvillohej luftë e përgjakëshme. Por, sidoqoftë, duhej kërkuar; duhej kërkuar çdo ditë.

— Unë them që secila nga ne të marrë një drejtim. Kështu s'do të na shpëtojë asnjë skut pa parë, — tha më e vogla. Vajzat u ndalën. E pranuan mendimin e saj; u zunë dorë për dorë, qëndruan në formë rrethi, pastaj i kthyen kurrizin njëra tjetrës dhe u nisën.

Marës i ra bregu i lumit. Ajo zbriti e heshtur poshtë bjeshkës.

«Atë ditë nënë Drageja do përgatiste lëngun nga trëndafili i fundit dhe çdo plagë, që do të lyhej me të, do të shërohej» mendonte Mara.

Por befaz u ndal në vënd. Vështroi me përmallim një gur buz lumi. E preku me dorë pastaj shikoi lumin. Një mjegull e lehtë zvaritej mbi të, me ngadalë. Mara psherëtiu e u rrënqeth e tëra.

«Si atëhere!... Tamam si atëhere? — bel-bëzoi ajo ngadalë. — Vetëm se atëhere bjeshka gjelbëronte, gjethet e plepit pranë guçuliseshin mbi kokat tona dhe ca re të bardha, të lehta në qiellin kaltërosh, vraponin drejt malit.

Atëhere..

Një vit e ca më parë Mara kish qenë bërësha më e bukur dhe më trime e Lumirës. S'kishte frikë nga asgjë, i shëtiste dhëntë e saj në çdo anë. Një ditë mbriti deri në këtë vënd. U ul në lëndinën pranë, thuri çorape dhe pastaj vrapoi bjeshkës për të mbledhur lule. Kur po këpuste një manushaqe, dikush i preku gëshetin e gjatë. U ngrit rrëmbimthi, sytë i shkrepëtinë, u bë gati t'i vërtitej, por kur u kthye prapa, e ndjeu veten të pafuqishme përpara vështimit të djalit, që i rrinte pranë dhe buzëqeshte.

— U trëmbe, Marë?..

— ...

— Pse s'flet?..

Ajo buzëqeshi dhe dy xixëllonja u ndezën në sytë e zes.

— Unë s'kam frikë as nga ujqërit, o Genc e jo të kem frikë nga një njeri.

Zbritën të dy bjeshkës, pa thënë asnjë fjalë; u ulën; ajo mbi një gur, ai më poshtë.

— Tri ditë kam që të kërkoj.

Ajo s'u përgjegj. I uli sytë dhe qerpikët formuan një hie të dëndur rreth tyre. Pastaj vështrimin e hodhi mbi lumin.

— Shiko si zvaritet mjegulla, — tha me zë të ulët.

Ai e pa, po nuk foli. Ajo hodhi vështrimin mbi Oralin plak.

— Shiko, Genc, si nxin. Përse s'ka asnjë gjelbërim ky mal?

— Ke frikë?

— Jo, unë s'kam frikë, veç jam kureshtarë.

— Thonë se dikur brënda tij u ndez një zjarr i madh që pushtoi tërë malin. Kur u shua zjarri, mali u bë shkumb, i zi sterrë; pas disa vjetësh ai u mbulua me gjëmba dhe ferra të pakalueshme.

Ajo dëgjoi me vështrimin e tretur të shkëmbinjte e errët; dëgjoi plot mendime. Befas briti.

— Genc, Genc, shiko aty se ç'zbardhon, aty në rrëzën e Oralit!

Ai u ngrit, shikoi me kujdes dhe u hodh në lumin plot zhurmë.

— Mos, mos, do mbytesh! Mos, — i thirri Mara.

Por ai s'dëgjoi. I buzëqeshi asaj që nga bregu tjetër e vrapoi te tufa e luleve që zbardhte nën këmbët e Oralit. Këputi vetëm një dhe u kthye i lumtur, i qeshur.

Mara nuk u besoi syve.

— Lule bore?..

I qeshi fytyra, i rrahu zëmra fort.

«Lule bore!...» Ai patjetër do t'ja jepte asaj dhe po t'ja jepte do të thosh se i falte zemrën.

Kështu e kishin zakon ata.

Ndaj kur zgjati dorën Genci dhe ja vuri në kokë, ajo u shquq e tëra.

Ai e vështroi me admirim, për një kohë të gjatë, pa thënë asnjë fjalë; pastaj bëlbëzoi:

— Sa nur të dha, o Marë!

Ajo nuk foli. Priti të dëgjonte akoma, priti e qeshur, e lumtur. Dhe ai vazhdoi.

— E pranon, o Marë?..

Sytë e saj të zes vezulluan.

— O Genci! — Nuk foli më.

Sa mbriti në shtëpi e vuri lulen në një vazo dhe i shërbeu asaj sa mundi që të mos thahej, që të mos vyshej.

2

Rrinte Mara mbi gurin e bardhë dhe pshe-
rërinte; ndjente erën ta ledhatontë, shihte lu-
min, që ikte rrëmbimthi, lumin zhurmëplotë.

— Pse qan? — e pyeti rrjedha e lumit.

— Pse qaj? Për trëndafilat e egër që mba-
ruan e nuk gjenden askund, Me se do të shë-
rohen plagët e luftëtarëve? Trëndafila nuk ka
më.

Heshti Mara, heshti dhe rrjedha. Por kur
u ngrit ajo nga guri dhe mori rrugën nga e
majta, ndjeu një zë.

— Dëgjo këtu!

Ngriu në vend dhe u mundua mos t'i shpë-
tonte asnjë fjalë e valës zhurmëmadhe.

— Në mes të asaj rrëpire të Oralit lulë-
zon një trëndafil i egër, një trëndafil i bardhë,
i bukur. Po të mbjellësh një fletë të tij mbijnë
mijëra trëndafila të rinj... por...

Mara e dëgjoji lumin deri në fund. Nuk u
trëmb nga fjalët e tij, hodhi vështrimin lart
mbi Oral dhe iu çfaq sikur mu në mes të tij
zbardhonte diçka.

— Tani do të nisem, — tha me guxim.
Dhe iu duk sikur Orali plak që nxinte, i rrep-
të dhe hierëndë, tallej me të, duke qëndruar
sipër lumit, që gurgullonte me rrëmbim nën
hien e tij.

— Do të nisem! — përsëriti ajo dhe u
hodh në ujë.

Me krahët e lehta çau dallgët e doli në
breg e niomur, me flokët të ngjitur mbi ballë
e pas kokës.

Trupi iu bë mornica-mornica. — Sa
ftohtë që është! — tha ngadalë e u mblodh e
tëra. Donte të ulej mbi një gur e të thahej nën
rrezet e diellit që sapo agonte, porse një forcë
tjetër e tërhoqi përpara. Ngriti kokën sipër.
Orali plak këtë radhë iu çfaq i tmershëm, i
lartë dhe i mprehët si thikë.

— Jo, nuk trembem! Unë do ta marr
trëndafilin!

Filloi të ngjitej ngadalë mbi rrëpirën të-
rë gurë të zes. Vënde-vënde gurët thërmohe-
shin dhe këmba shkiste në zbrazësirë, por ajo
mbahej fort pas kaçubeve me gjëmba, që i

përgjaknin duart. Dhe kështu, me duar të përgjakura e me këmbë të cflitura prej gurëve të mprehtë, Mara u ngjit deri pranë një shkëmbi të lartë e të mprehtë, që i qëndronte përpara, si mur i pakalueshëm. Nga e djathta ishte një ferrë e madhe e pakapërcyeshme, kurse nga e majta binin copa guri të thërmuar që përplaseshin me zhurmë mbi valët e lumit.

Vendosi të marrë nga e djathta, por, sa bëri hapat e para, ndjeu se s'mund të lëvizte më tutje. Ferra i zuri fustanin dhe iu ngjit pas trupit. Atëhere ajo mblodhi gjithë fuqinë dhe bëri përpara. U përplas me kokë te një gur, dhe rrëshqiti tatëpjetë malit e ra në lumin e ftohtë. Për një çast nuk kuptoi asgjë, pastaj lëvizi me shpejtësi duart, këmbët dhe u gjënd prapë nën këmbët e viganit. Ndjeu trupin t'i dhimbe, ndjeu plagët t'i digjnin, por shtërngoi dhëmbët, duke hedhur vështrimin mbi Oralin që nxinte.

— Mos kujton se më trëmbe? Unë do ta marr trëndafilin, do ta marr, dëgjon?

Kërkoj të gjente një rrugë më të mirë. I ra bregut rreth e rrotull deri sa doli në një shteg nga kujtoi se mund të kalonte. Por, pa bërë as gjysmën e rrugës, befas rrëshqiti përsëri dhe i mbërtheu duart degës së fortë të një kaçube.

— 'Oh, do të bije!.. Do të vdes — thirri e tmeruar. — Dhe atëhere askush s'do ta marrë vesh të fshehtë.

Buza iu drodh, sytë iu çakëritën, duart iu këputën. E ndjeu veten pa fuqi, të drobitur. U rrëngeth kur parafytyroi se për një sekond do

bëhej copë e çikë, Atëherë u shtrengua. Dhembët i kërcitën, kurse grushtet e vogëla të gjakosura tërhoqën trupin lart mbi kaçube.

Për një kohë qëndroi ashtu pa lëvizur, me fytyrën për tokë, me sytë të mbyllur dhe gojën të hapur; pastaj u ngrit ngadalë, dhe, duke ndjerë trupin t'i dridhej, bëri lart. Për çudi të saj tashti rruga ishte më e mirë dhe gjëmbat e ferrat ishin të pakta, porse pranë trëndafilit gurët qenë të mprehtë dhe ishin gati të thërmoheshin. Duhej goditur guri me gur, sa të dilte tabani i tyre i qëndrueshëm. Pastaj, duke u zvarritur, duke u gjakosur më tepër se më parë, ajo arriti të dega, ku lulëzonte një trëndafil i vetëm me dhjetra gjethë pranë. I shkëlqyen sytë. Zgjati dorën e gjakosur dhe e këputi. Iu duk sikur në atë çast Orali oshëti, por nuk iu tremb syri. Vrapoi dhe as vetë s'e kuptoi, si u gjënd në gjysmën e rrugës, pranë kaçubës nga dukej Lumira si në pëllëmbë të dorës.

Kur kapërceu lumin e vrapoi bjeshkës lart, ajo dalloi mjaft drita të ndezura që lëviznin nga të katër anët e kodrës; e kuptoi se po e kërkonin.

— Ej, ej, motra! — thirri, e ndjeu se zëri i ishte ngjirur.

— Ej, motra, — përsëriti dhe u ul pranë sheshit e drobitur, kur pa se dritat e ndezura i afroheshin asaj.

— Jam këtu! Këtu te sheshi!...

Nënë Drageja erdhi e para. Ajo klifhi e tmëruar dhe mbylli sytë; s'donte t'u besonte.

— Marë, bija e nënës, ç'ka ndodhur?..

Vajzat plot zhurmë rrethuan Marën dhe ngrinë në vend. Ndërsa Mara buzëqeshi ëmbël dhe tregoi trëndafilin që shkëlqente.

— Ah,!... — klithi plaka, që filloi të shquante plagët që kishin filluar të hapeshin në trupin e vajzës. Vetëm ajo, midis gjithë atyre njerëzve, e dinte të fshehtë e tmershme të këtij trëndafili. Ajo dhe Mara, së cilës lumi i kish thënë, se do t'i hapeshin aq plagë, sa do të mbylleshin prej trëndafilit të këputur dhe, ndërsa mijëra luftëtarë do të shëroheshin, ajo do të lëngonte e do të lebetitej prej dhimbjeve gjersa të jepte shpirt.

Prandaj plaka shihte e tmeruar dhe kujtonte se Mara, që buzëqeshte e lumtur, nuk e dinte të fshehtë e tmershme, mynxyrën që e priste.

PAS PROVIMIT TË FIZIKËS

Agroni nuk u ngrit atë mëngjes. I tha s'ëmës se nuk e ndjente veten mirë, i dhimbte koka, i merreshin mëntë, ndaj nuk do të shkonte në shkollë; kaq i tha, dhe u këthye në krahun tjetër. Shikoi nga dritarja dhe e fshehu vështrimin midis fletëve të shëlgut që përkundeshin lehtë.

Tefta i preku ballin me dorë të dredhur dhe, ndërsa i provonte pulsën, i tha të shkonte të mje-ku.

Ai s'u përgjegj; s'lëvizi fare. Vështronte e vështronte nga shëlgut. Kurse ajo priste e tron-ditur. Ç'të kishte vallë? Kish carditë që ish bërë tjetër njeri; s'ishte më Agroni i shkujdesur, që kthehej nga shkolla duke vërshëlyer apo duke kënduar, që thërriste nga koridori: «Ma-mi, vdiqa për të ngrënë.»

Derën e hapte pa zhurmë, mezi shqiptonte «mirë dita» e s'fliste fare për shokët, pas për orët e mësimit; rrinte te dritarja duke soditur rrugën, qiellin... mernte ndonjë libër në dorë, por pendóhej dhe e përplaste më ndonjë cep; dhe mësimet i përgatiste shpejt e shpejt. Qëllonte që ta thërriste për të lojtur ndonjë shok, por ai i lutej nënës që t'i thosh se s'ishte në shtëpi.

— Ta gënjej? — e qërtonte ajo.

— Thuaji, ahëre, se s'dua të loz — i përgjigjej.

— Po pse? Ç'ke? Thuaji mamit — e luste Tefta. Kurse ai heshtëte; heshtëte ose përgjigjej thatë: — Asgjë, moj mami. S'dua të loz. Ulte sytë për të mos takuar vështrimin e syve të saj të zes, plöt löt.

Ajo s'e përmbajti dot veten; u ul në gjunjë pranë krevatit; e përkëdheli lehtë, pastaj me zë të drithëruar e të dhëmbshur tha:

— Agron: . . . pse më mundon? . . . Më thuaj ç'ke.

Ai u kthye nga nëna; i buzëqeshi me ngurrim:

— Ndoshta do të më kalojë, moj mami, — shqiptoi fare ngadalë.

— Kushëdi, s'kam gjë. Mundet që dhe të jem lodhur. Por. . . më lerë vetëm, dua të tie.

Tefta, e heshtur, mbylli derën, fare ngadalë, pa shkaktuar asnjë zhurmë. Për një kohë të gjatë qëndroi si e ngrirë pranë tryezës së kuzinës me mendime të zymta. «Jo, duhet thirrur doktori. Ai s'është mirë; është zverdhur i tëri. Duhet shpejtuar» — mermëriti me vehte.

Kur u rrrotullua, dy herë çelësi dhe zhurma e këpucëve me taka u shua. Agroni u ngrit, iu afrua dritares dhe që pas perdes së tyllit e ndoqi me sy nënën që ecte me të shpejtë. Si u bind se ajo ishte mjaft larg e s'kish si kthehej shpejt, mori një lapës nga sirtari i komodinës; Vështroi mirë e mirë vendin përçark, hypi mbi një karrigë, e shehoi një pikë në murin perballë. Pastaj mori fuqi, vrapoi dhe u hodh përpjetë për të kapur pikën e shënuar, por menjëherë u mbështet te muri dhe i kafshoi buzët fort se i sëmboi shumë këmba e majtë, kur takoi në dysheme. Si i kaloi dhëmbja, filloi përsëri të hi-

dhej, të vraponte nëpër dhomë duke u përpjekur të prekte tavanin me dorë. Por kur i lëndohej këmba rëndë, ndjente një dhëmbje të bidhur. Trupi i bëhej miza, miza, sytë i lotonin. Si i mundur, ulej të krevati, shtrëngohej i tëri e pastaj vështronte kuturu. Pikërisht në këtë gjëndje e gjeti nëna.

«Të mos jetë në vete? Mos ka temperaturë dhe unë s'e kuptova?».

Sytë e nënës u zgjeruan nga habia, kurse ai qëndroi i qetë, kokëulur.

— Çfarë ke, Goni?

Ai shtyu jorganin, u shtri në krevat, u mbulua dhe mbylli sytë.

Një dyshim që posa i lindi e ngrohu Tef-tën menjëherë, e ngrohu sa për një çast, se pastaj, kur mendoj më mirë, u lëndua tepër.

— Çfarë ke, bir i mëmës?

— Ti s'je i vogël, Agron. Më thuaj çfarë ke. Pse më torturon kështu?

— Asgjë, mami. Më dhëmb. . . .

Nuk e mbaroi fjalën. Pa se si e mbushën me lotë sytë e nënës dhe u prek.

— Unë s'kam asgjë, moj mami... Ja, do... që tashti po vishem e po shkoj në shkollë.

Ajo mori një pecetë aty pranë dhe fshiu fytyrën; psherëtiu thellë dhe, si u bind që djali s'vuante nga ndonjë sëmundje, doli nga dhoma.

Agroni s'ja shqiti sytë derës, kurse Tefta pranë dritares së kuzinës u shkreh në vaj. Tashti ajo e dinte shumë mirë përse ishte bren-gosur Agroni; e dinte pse vuante dhe u hidhë-rua pa masë.

«Si do t'ja bënte? Si do të vepronte?»

Nga dhoma pranë s'dëgjohej as zhurma më e vogël, sikur aty të mos kish njeri. Ajo vendosi mos ta shqetësonte më të birin. Vetëm pas dy orëve, kur u gjend pranë tij, buzëqeshi. Ai po lexonte.

— Si je, bir?..

— S'kam gjë, mami.

— Më trembe shumë, Agron... M'u duke aq i zbehtë. Thashë se të kish zënë të verdhët. Ti kë dhe një zakon të keq, s'tregon se ku të dhemb. Por jo... — vazhdoi ajo dhe i lëmoi dorën. — Tashti ti qënke më mirë. Apo jo?..

II

Kjo histori nisi në një ditë vjeshte. Sapo ra zilja e orës së pestë fëmijët, duke shtyrë njëri tjetrin, dolën në oborr, pastaj në rrugën e asfaltuar dhe pak të njomur nga një vesë e lehtë shiu, që kishte rënë disa minuta më parë. Disa gjethe të verdha mbi trotuar akoma vezullonin nga pikat e ujit.

— Mos i shkel! — thirri Agroni.

Berti, një shok i klasës, u tremb aq shumë nga britma e tij, sa që, për pak, ra në një gropë me ujë.

— E pse? shfryu ky — Të vjen keq?

E veshtrori me tallje shokun dhe i vuri këmbën gjethes.

— Gjynah.. — bëlbëzoi Agroni. — Kish një ngjyrë të bukur ajo gjethë. Për herë të parë e shoh. Dhe pikat sikur i jepnin shkëlqim.

Tjetri nuk foli. Ai u kënaq që veproji kundër dëshirës së Agronit, dhe, që ta përförconte

këtë, u propozoi shokëve të tjerë të pranorin kush do të arrinte i pari të shkundëte pemët dhe të shkaktonte «shi artificial», si i thoshin ata.

— E pse të lagemi kot? Edhe pemët dëmtohen — ja preu Agroni.

— Do vini?

Berti fugoi i pari. Pas tij rendën dhe të tjerët, duke qeshur e duke thirrur. Për një çast edhe Agroni u mat të zgjaste radhën e vraponjësve, por shpejt u pendua.

Psherëtiu thellë, kur mendoi se s'kish mundësi të bashkonte zërin e tij me britmat e të qeshurat e fëmijëve.

E si do të fugonte ai?.. Ai ishte i çalë, këmbën e mëngjër e tërhiqte pak zvarrë nga një paralizim që kish pësuar kur kish qënë dy vjeç.

Dikush prej fëmijëve, që vraponin, e vuri re Agronin e pikëlluar që kish mbetur larg tyre.

— Qëndroni — u thirri ai shokëve. — S'ka lezet. E lamë vetëm Agronin. Ai s'fugon dot.

— Prandaj s'desh të shkundëte pemët — thirri Berti plot gaz. — Dhe na hiqet si më i miri.

— Pusho.

Agroni që së largu e kuptoi se bisëda sillej rreth tij. I shkoi në mënd se ata mund të ishin ndalur pikërisht për të, nga që s'fugonte dot dhe do t'u kish ardhur keq. D.m.th. ai qenkish fatkeq! . . .

U afrua pranë shokëve, duke kënduar nëpër dhëmbë një melodi të njohur. Nuk e dha vetën fare, veç kur vuri re së largu Bertin, që hidhej e përdridhej dhe u thërriste Nazos, Lulit e të tjerëve, ndjeu një sëmbim në krahëror.

Vazhdoi rrugën bashkë me të tjerët. Por, hesh-tja e shokëve sikur e vrau shumë. Dhe Nazua që pas pak belbëzoi: «Agron, a lozim shah mbas-dite?» e bëri atë të zverdhej në fytyrë e mezi të mbahej në këmbë.

«Të lozë shah... Vetëm për këtë është i aftë ai... Të rrijë ulur në karrigë e të lozë. . . Të lëvizë pareshtur gurët. . . Të mendojë e pastaj të thërresë: shah! Dhe asnjë herë s'do të hidhet për të kapur degën më të lartë të pemës, asnjë herë s'do të ngjitet mbi shelgun te dritarja, s'do të vrapojë pas fëmijëve zhurmëplotë.»

— E pse të mbyllemi brenda — shqiptoi me gjysmë zëri.

Shokët heshtën. Nazua kafshoi buzën; e kuptoi se e kishte lënduar shokun dhe s'dinte ç'të bënte.

— Ama, edhe ajo fizika ç'na e punoi, — vazhdoi ai muhabetin. — Do t'i vete me peshqesh mëmës.

Agroni nuk u përgjegj. Para disa minutash edhe ai kish menduar për provimin e fizikës. E kish gëzuar ky provim se kishte marrë notën 10.. Kur të shkonte në shtëpi do t'i thoshte mëmës se kish zgjidhur problemin më të vështirë. Dhe ajo do të gëzohej; do ta puthte.. Do t'i thoshte mëmës. . . Por jo. . . Tashti ai nuk do t'ja thotë. Iu duk i kotë ky gëzim.

III

Kur iente profesoresha e fizikës përfundimet e provimeve me shkrim, Berti s'u besoi veshëve. Ai të kish marrë katër? E pamundur...

Ndaj rrëmbeu fletën e diçka filloi të dërdëlisë. Agroni, që rrinte pas tij, i kërkoi provimin e, si i hodhi një sy fletës, me kutija katrone, i tha se nuk e kishte zgjidhur drejt, prandaj s'duhej të bënte fjalët.

— Mos na shit shumë mënd, — ja ktheu Berti dhe i rrëmbeu fletën. — Mori 10 ky dhe se ç'i duket vetja. E çfarë?

Ndaj, kur dolën në oborr, Berti po pëlciste nga dëshira për ta inatosur shokun, për ti shkak-tuar pakënaqësi.

Por kjo dëshirë nuk zgjati shumë; ajo u shua menjëherë. Atë çast kur Agroni, kokëulur e i zymtë, u kthye në rrugicën e tij, Berti, që ishte shumë përpara shokëve, kish zënë vënd disa hapa larg portës së Agronit, i vendosur që ta zemëronte më shumë, opor, kur pa fytyrën e tij aq të brëngosur, kur pa sytë e tij që vështronin asfaltin, ku kalonte, i erdhni turp. Iu duk se Agroni i temberëj vështrimit tallës të tij e shpejtonte të hynte në oborr.

— Agron. . . Agron. . . — zëri i doli i thatë, i çjerrë. Dera e madhe kërciti fort. Përgjegje s'pati.

Pas dite atij i erdhni turp të trokiste të ajo derë. Akoma e kish në vesh krismën e saj, që e turbullonte. Po si të bënte? Të shkonte ti thoshtë më fal. . . Kjo ishte e pamundur; kjo do ta vriste shokun më shumë.

Prandaj gjithë atë ditë Berti e kaloi i ngritur. Edhe kur ra të flejë, edhe kur u ngrit të nesërmën në mëngjes, e ndjeu veten të drobitur.

Si të vepronte tani? Agroni vate shumë vonë në shkollë; u ul në bankë një minutë para profesorit dhe si dha rast Berti që të bisadonin.

Në pushimin e orës së dytë Berti i kërkoi fletoren e detyrave. Vetëm sa ta shikonte. I kishin nxjerrë një lloj përfundimet? Në pushimin e madh ai e zuri për krahu Agronin dhe e pyeti për diçka që nuk kish kuptuar në mësimin e kimisë. Agroni ja shpjegoi, por bisedën nuk ja zgjati, dhe s'mori pjesë në gazin e përgjithshëm, kur dikush, fare pranë tij, tregoi diçka qesharake.

Ditën e tretë, kur Agroni s'erdhi fare në shkollë, Berti, më tepër se kushdo në klasë, e ndjeu mungesën e tij.

— Ç'të ketë? — pyeste shokët.

— Mos e ka zënë gripi — përgjigjej ndokush.

Por ai s'u besoi këtyre fjalëve. Në pushimin e madh vrapoi deri te shtëpia e Agronit, pyeti Teftën, që ishte duke larë në oborr dhe, si mësoi se ai kishte pak temperaturë, u zhduk, në rrugicën nga kish ardhur. Tani e ndjente veten më të lehtësuar. Agroni ishte sëmurë dhe Berti s'kish gisht në këtë mes.

Pasdite ai, Nazua e Genci ndejtën nja dy orë te Agroni, dëgjuan në radio lojën e futbollit, e kur u larguan, ndërsa Nazua dhe Genci beshnin me të madhe, ai rrinte i heshtur se Agroni nuk vështroi asnjë herë nga ana e tij; edhe kur i zgjati dorën ky, s'ja hodhi sytë. I zuri lehtë majat e gishtërinjve, ndërsa fliste me Nazon.

Dhe kjo ia përforcoi Bertit mendimin se kishte bërë fai të madh, një gabim të pandreqshëm. Ndaj, të nesërmen, kur foli mësuesja e fizikës, ndërmjet të tjerave për Agronin, ai u shkua. Mos vallë edhe këto fjalë thuheshin si dë-

nim për të? Mos vallë nëna e Agronit, e cila para dy orëve ishte në shkollë, dinte gjithçka dhe ja kish treguar mësuesës?

Nuk e dëgjoi mësimin. Në pushimin e madh u trondit së tepërmi, kur atë, Gencin, Nazon dhe dy nxënës të tjerë i mbajti mësuesja e fizikës, që ishte edhe kujdestare e klasës.

— Me ju do të flas hapur — u tha ajo — se dua të na ndihmoni. Ju jeni shokët e Agronit dhe nxënësit më të mirë të klasës. Ka disa ditë që Agroni ka ndryshuar shumë. Si duket, dikush do ta ketë fyer dhe ai është prekur mjaft. Dini gjë ju? Me kë është zënë? Çfarë i kanë thënë? Ne duhet të dimë gjithçka që, pastaj, ta fillojmë punën. Agroni ka ndryshuar shumë.

— Po. . . — belbëzoi Genci.

Mësuesja priti, por askush nuk foli. Berti vështroi koshin e kartërave, mbushur plot, aty, jashtë klasës.

— Domëthënë s'më ndihmoni dot? — pyeti mësuesja. — Sidoqoftë.. ju jeni të rritur tanë, jeni në klasë të gjashtë.. duhet të mendoni se si ta tërhiqni Agronin e ta ndihmoni.. Si duket, ai preket shpejt.

Nxënësit u shpërndanë, kurse Berti s'lëvizi nga vendi.

— Zonjushë.. — shqiptoi me zë të ulët.

Dhe sakaq një të kuq të lehtë i mbuloi fytyrën.

— Çfarë ke, Berti? — Mësuesja mbeti si e gozhduar pranë derës.

— Zonjushë... unë...

Dhe i tregoi kokëulur historinë e gjethes, të shiut artificial, historinë se si hidhej e qeshej në

mugën e asfaltuar dhe s'pa si u thëlluan më të
për sytë e kaltër të zomjushes, si ajo i ngrysi vetu-
llat hark, si e treti vështrimin tej dritares për të
gjetur ndoshta zgjidhjen më të drejtë.

— Ti do ta lash këtë faj, Berti. Mos qaj. Unë
e shoh që ti do ta lash — tha me gjysmë zëri. E,
pas një heshtjeje të vogël, vazhdoi:

— Qysh sot do të shkosh bashkë me shokët
dhe do t'i thuash...

Berti u zverdh.

— Jo, zomjushë.

— Prit, Berti. — Sigurisht s'do të t'i flasësh
për fajin tënd; do t'i tregosh të gjitha fjalët që
thashë unë në orën e fizikës. Ti je djalë i zgjuar,
besoj se do t'ja dalësh.

IV.

Kur hapën derën e dhomës së Agronit, Ber-
ti e Nazua, ai s'lëvizti fare; kujtoi se do të ishte
ndonjë nga të shtëpisë. Ishte përqëndruar i t'ri
në një motor maqine fare të vogël. Diçka lëvizte
aty me një pincë.

Ata nuk i folën. U ulën në karriga dhe pritën
që ai të ngrinte kokën.

— Oh, qënkeni ju, — ja bëri Agroni dhe e la
motorin e prishur.

— Mbaro punë. Ne s'të pengojmë, biles duam
të shohim a do ta rregullosh dot. — i tha Na-
zua.

— Më mungon një tell i hollë. Mëma s'ka. Ta
provoj një herë me pe.

— Tel? Më duket se kam unë në shtëpi. Më
prit. Për pesë minuta vij. — tha Berti dhe u

zhduk aty për aty. Agroni nuk foli. Atë e habiti kjo gadishmëri e Bertit.

Mori maqinë, e kuqe, një lodër të motrës së tij, që e kishin blerë para dhjetë ditëve, e shikoi me kujdes dhe u bind se, po të kish telin, do ta rregullonte menjëherë.

Berti u kthye shpejt.

— Si tha kot zonjushja gjithë ato fjale për ty, — e ngacmoi Agroni.

— Ç'fjalë?

— Ku mbahen mend. Në fillim i erdhi keq që s'ishe në mësim. Na dha një problem të vesh-tirë. Askush s'e ngriti dorën dhe ajo u inatos! «Po të ishte Agroni, — tha, — do ta kishte zgjidhur; ai jau hedh të gjithëve e, sikur të vazhdojë ta mësojë fizikën po me këtë zell që ka e të tregojë po këtë interes dhe më vonë gjatë praktikës, do bëhet fizikant i zoti».

Agroni qeshi dhe për të parën herë e shikoi rrëmbimthi Bertin.

— S'të gënjej, Goni... Ja, pyet Nazën.

— E po ajo përherë e thotë këtë, — tha Nazua si me përtim. — A ka orë që mos të të lav-dërojë ty?

Po Agroni s'foli.

Tefta u sollë nga një copë kek. Mori maqinë, të cilën para pak kohe e kish shkatërruar vetë, për t'i gjetur një punë Agronit, dhe si e shikoi mirë, tha e gëzuar:

— E shikon që e rregullove? Sa do gëzohet Vera kur të kthehet nga kopshti.

— Më tha një shok — tha Nazua — se rrethi i teknikës në pallatin e pionerit ka shpa-lur konkurs për një hidroplan. Ai që do ndër-tojë më të mirin, fiton konkursin dhe, më një

qershor, hidroplani i tij do hidhet të lundrojë në ujërat e liqenit. Mendova të marrim pjesë edhe ne. Kushedi, fitojmë.

— Kot, — bëlbëzoi Agroni.

— Pse kot?... Po të tjerët ç'janë? — u hodh Berti.

— Kot... Ne s'kemi vajtur asnjë herë në rreth. Si do t'ia arrijmë për gjashtë muaj?

Agroni fliste, por këtë radhë s'e vështronte fare Bertin.

— Ohu! — ja bëri ky i fundit. — E provojmë një herë.

Teftës i shkëlqyen sytë.

«Sa mirë e mendoj Nazua. Si s'i kish shkuar në mënd!.. Pallati i pionerit... Kjo është e mrekullueshme» tha me vete.

Dhe ajo u përzie në muhabetin e tyre.

— Pse mos ta provoni, Goni? Gjashtë muaj nuk janë pak. Do mësoni e pò të jeni të zotë...

Berti e Nazua buzëqeshën; ndërsa Agroni s'lëvizti fare.

— Si thua?

— Shohim e bëjmë, — tha ai ngadalë. Në të njëjtën kohë ndjeu se e kapi një dëshirë e panjohur; ndjeu se i pëlqente të ndërtonte një hidroplan, një hidroplan që do të çante liqenin. Por nuk e shprehur këtë dëshirë. Nuk donte ta jepte veten përpara Bertit.

Vetëm pas një muaji, kur tashmë ish bërë anëtar i rregullt i rrethit të teknikës e s'linte ditë pa shkuar atje, i tha s'emës:

— Sa çejf kam që hidroplani im të fitojë... Ti do të vish patietër, ajo jo, mami? Dhe do të më shikosh mua kur ta hedh në ujë... Sa shumë njerëz do të jenë... Si thua, mami?

Dhe buzëqeshi nga kjo ëndër, kurse nëna e dëgjonte me mallëngjim. Tashti ajo ishte e lumtur. Agroni ish tërhequr aq shumë pas atij rrethi, sa që çdo bisedë do ta lidhte me profesionin e inxhenjerit, me shokët e tij teknikë.

— Ti mos u mërzit, — i thosh Teftës. — Do të kthehem shpejt! Më pëlqen shumë, e kupton? Si thua? Të bëhem inxhenjer aviacioni? — dhe e puthte fort.

Tefta buzëqeshte.

«Vetëm të të shoh ty të qeshur, të lumtur» — mendonte në ato çaste ajo.

Agroni zbriste shkallët, dilte në rrugë, shkonte pranë shtëpisë së Nazos e thërriste këtë e që të dy sëbashku niseshin për në pallat.

— Thërresim edhe Bertin? — i thosh Nazua.

— Ai e ka larg shtëpinë dhe vjen vetë — thoshte Agroni me të shpejtë, se akoma nuk e kish harruar hidhërimin që i kish shkaktuar Berti dikur. Bile i ish tiposur se ai nuk ja donte të mirët. Kot tregohej i afërt me të, i gatshëm, i papërtueshëm për çdo gjë. Megjithëse... Ndonjë herë Agroni e ndjente veten ngusht. Ai Berti sikur s'lavdërohej më para tij, sikur nuk e tregon, te më veten si më parë.

— Ti e ke bërë më mirë, — thoshte përherë.

Kushedi...

V

Qershori po afronte. Të gjithë anëtarët e rrethit të teknikës i kishin gati hidroplanët e tyre dhe prisnin komisionin që të vendoste.

— I yti do të fitojë, — i thoshë Berti. — Pa-
tjetër. Të gjithë ja kanë frikën.

Berti e ndjente shumë ndryshimin që kishte
pësuar Agroni në marrëdhëniet me të, ndaj
mundohej ta kënaqte shokun, që ky, të mendonte
ndryshe, t'ja falte gabimin e tij thosh: të kam
shok, Berti. Por ç'është e vërteta, ai asgjë s'e
bënte për hipokrizi, sa për t'i marrë mendjen.

— Hajt, vemë bast po s'fitoi hidroplani yt,
— i përsëriste pa reshtur.

Dhe, me të vërtetë, ashtu ndodhi. Hidroplani
i Agroni u pëlqye shumë dhe u vendos që ai të
hidhej për të çarë ujërat e liqenit me një qeshor,
porse në mbremjen e 31 majit ndodhi diçka që i
tronditi të gjithë. Një pionere e vogël, duke ka-
luar përmes sallës u pengua e u përplas pas tavo-
linës ku ishte hidroplani. Ai ra poshtë. U thye
elika, një rrotë e diçka tjetër. Të gjithë vrapuan
te vendi i ngjarjes; të gjithë u alarmuan; s'dimja
ç'të bënin.

— Të caktojmë një hidroplan tjetër, — u dë-
gjua një zë.

Agroni u zverdh. Ngriti rrotën që ishte thyer
dhe ndjeu se dora i dridhej. Ed dalloi dhe Berti
atë drithërimë e thirri me të madhe:

— Jo!

Por Agroni as që e dëgjoi. U mundua të
mos e jepte veten e të përmbante lotët...

— Jo! — thirri përsëri Berti.

«Kjo është e tmershme!.. Është e tmershme
për' të, — mendoi. Po çfarë të bënte?

— Jo, profesor, — iu afrua ai inxhenjerit.
— Kjo është...

Nuk e mbaroi fjalën.

— Profesor, në jemi gati të punojmë gjithë

natën dhe ta rregullojmë hidroplanin e Agronit.

Lotët iu rrokullisën nëpër faqet e tij.

Profesori s'u përgjegj; ai e vështroi mirë e mirë hidroplanin e murmuriti:

— Do shumë punë.

— Po ne rrimë gjithë natën, profesor. Apo jo?

— Filloni nga puna, — thirri profesori. — Hajde, ti, Agron, merr elikën, Berti të marrë rrotën, kurse...

Agroni lëvizi si i shushatur; ai pa lotët në faqet e Bertit porse s'po kuptonte gjë.

— Hajde, Agron, — i thirri përsëri profesori.

— Çfarë?

— Do të punojmë gjithë natën. Na lejoj profesor. Do ta rregullojmë, — i tha Berti plot gaz, duke fshirë me dorë lotët, që i kishin mbetur në mes të faqes. Dhe, vetëm atëhere, Agroni e kuptoi përse rrodhën ata lot. T'ja kish thënë dikush tjetër këtë ndodhi s'do ta besonte kurrrë. Por ja që e pa me sy vetë... Njerëzit janë të mirë! Sa të mirë janë njerëzit! Kurse ai vet. Agroni, ishte njeri me shpirt të vogël.

Ishte ora një pas mesnate, kur u rregullua hidroplani. Shokët, të gëzuar, u larguan nga pallati, duke kënduar me zë të ulët.

PËRMBAJTJA

	Page
Mos e këndo atë këngë	3
Zana	19
Një gabim	66
Trokitje në derë	75
Kur binte shi	90
Trëndafili i egër	97
Pas provimit të fizikës	107

Redaktor: Razi Brahimi
Korektor letrar: Ali Hasherva
Kopertina: Pandi Mele
Redaktor teknik: Adam Lita

Tirazhi: 2000 kopje Format 70x100/32 Stash: 2204-55

Shtyp N.I.Sh. Shtypshkronjave «MIHAL DURI» - Tiranë 1965